

Slovenská technická univerzita v Bratislave
Fakulta informatiky a informačných technológií

FIIT-5212-72264

Martin Nemček

Spracovanie učebných textov

Bakalárska práca

Študijný program: Informatika

Študijný odbor: 9.2.1 Informatika

Miesto vypracovania: Ústav informatiky, informačných systémov a softvérového
inžinierstva, FIIT STU, Bratislava

Vedúci práce: Ing. Miroslav Blšták

Máj 2016

Slovenská technická univerzita v Bratislave
Fakulta informatiky a informačných technológií

ZADANIE BAKALÁRSKEHO PROJEKTU

Meno študenta: **Nemček Martin**

Študijný odbor: Informatika

Študijný program: Informatika

Názov projektu: **Spracovanie učebných textov**

Zadanie:

Učebné texty sú písané v prirodzenom jazyku človeka, ktorý stroje často nevedia správne interpretovať. Každý prirodzený jazyk má svoje špecifické charakteristiky (napríklad slovosled vety alebo gramatické kategórie slov). Pri spracovávaní textu môžeme tieto charakteristiky využiť pri identifikácii dôležitých častí textu.

Preskúmajte možnosti spracovania učebného textu so zameraním sa na štruktúru viet a významov slov. Navrhnite a implementujte systém na tvorbu poznámok z učebného textu, ktorý pomôže študentovi pri vyberaní dôležitých častí z textu a identifikovaní dôležitých entít (napríklad osobnosti alebo miesta). Systém overte na vzorke encyklopédických textov.

Práca musí obsahovať:

Anotáciu v slovenskom a anglickom jazyku

Analýzu problému

Opis riešenia

Zhodnotenie

Technickú dokumentáciu

Zoznam použitej literatúry

Elektronické médium obsahujúce vytvorený produkt spolu s dokumentáciou

Miesto vypracovania: Ústav informatiky a softvérového inžinierstva, FIIT STU, Bratislava

Vedúci projektu: Ing. Miroslav Blšták

Termín odovzdania práce v zimnom semestri : 9. 12. 2015

Termín odovzdania práce v letnom semestri : 10. 5. 2016

prof. Ing. Pavol Návrat, PhD.
 riaditeľ ÚISI

Bratislava 21. 9. 2015

Anotácia

Slovenská technická univerzita v Bratislave

FAKULTA INFORMATIKY A INFORMAČNÝCH TECHNOLÓGIÍ

Študijný program: Informatika

Autor: Martin Nemček

Bakalárská práca: Spracovanie učebných textov

Vedúci práce: Ing. Miroslav Blšták

Máj 2016

Sme zavalení množstvom informácií z rôznych zdrojov. V procese výučby je náročné vytvoriť poznámky, ktoré zahŕňajú podmnožinu dôležitých informácií zo zdroja. Existuje niekoľko spôsobov, ako extrahovať informácie z textu. V tejto práci navrhujeme systém na extrakciu informácií a tvorbu poznámok z textu, ktoré sú dôležité z pohľadu výučby. Systém umožní študentom vytvárať personalizované poznámky. Využívame najmä syntaktickú analýzu textu a poznámky sa vytvárajú pomocou využitia značiek slovných druhov, názvoslovných entít, lema tvarov slov a závislostí medzi slovami vo vetách. Výsledkom je interaktívny systém na tvorbu poznámok, ktoré sa vytvárajú na základe pravidiel naučených od používateľa. Pravidlo sa skladá najmä zo závislostí, je závislé od štruktúry viet a aplikovateľné na viacero viet. Overili sme eliminovanie irelevantných informácií pomocou pravidiel, aplikovanie pravidiel na viacero viet a zlepšovanie systému so zvyšujúcim sa počtom pravidiel z hľadiska spoločnosti a personalizácie.

Annotation

Slovak University of Technology Bratislava

FACULTY OF INFORMATICS AND INFORMATION TECHNOLOGIES

Degree Course: Informatics

Author: Martin Nemček

Bachelor thesis: Educational texts processing

Supervisor: Ing. Miroslav Blšták

May 2016

We are overwhelmed by information from various topics. The challenge in education is to create notes which cover important subset of information. There are known methods to extract information from text. In this thesis we propose a system to extract the notes from text which are important for educational purpose. System allows students to create personalized notes. We use mainly syntactic text analysis and the notes are created by help of part-of-speech tags, named entities, lemmas and dependencies between words in sentences. The outcome is an interactive system for creating notes based on the learned rules from the user. The rule consists mainly from dependencies, depends on the structure of sentence and is applicable on various sentences. We verified the elemination of the irrelevant information by the rules, application of the rules on various sentences and enhancements to reliability and personalization by the increased amount of the rules.

POĎAKOVANIE

Chcem sa podakovať môjmu vedúcemu Ing. Miroslavovi Blštákovi za odbornú pomoc, cenné rady, veľkú ochotu a nasmerovanie ma pri písaní práce. Taktiež sa chcem podakovať ľuďom, ktorí sa zúčastnili používateľského experimentu a všetkým, ktorí akokoľvek pomohli pri tvorbe tejto práce.

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Čestne prehlasujem, že bakalársku prácu s názvom: Spracovanie učebných textov som vypracoval samostatne, na základe konzultácií a štúdia odbornej literatúry. Neporušil som autorský zákon a zoznam použitej literatúry som uviedol na príslušnom mieste.

Martin Nemček

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Motivácia	1
1.2	Prehľad práce	1
1.3	Slovník pojmov	2
2	Spracovanie prirodzeného jazyka	3
2.1	Úlohy spracovania prirodzeného jazyka	3
2.1.1	Značkovanie slovných druhov	4
2.1.2	Rozpoznávanie názvoslovných entít	5
2.1.3	Identifikácia koreferencií	5
2.1.4	Identifikácia gramatických závislostí	5
2.1.5	Extrakcia informácií	6
2.2	Nástroje na spracovanie prirodzeného jazyka	7
2.2.1	WordNet	7
2.2.2	StanfordNLP	8
2.2.3	Google Ngram	9
2.2.4	AlchemyAPI	10
2.3	Zhrnutie	10
3	Analýza nástrojov na správu paralelných textov	11
3.1	InterText	11
3.2	NOVA Text Aligner	12
3.3	LF Aligner	13
3.4	Google Translate	14
3.5	Zhrnutie	15
4	Návrh systému na tvorbu poznámok	16
4.1	Tvorba poznámok	16
4.1.1	Pravidlo na spracovanie	16
4.1.2	Určenie relevantných informácií	17
4.1.3	Viacnásobné poznámky	17
4.2	Určenie názvoslovných entít	18

4.3	Použitie závislostí pri tvorbe poznámok	19
4.4	Štruktúra viet a pravidiel	19
4.4.1	Reprezentácia stromom	20
4.4.2	Reprezentácia vo vete	20
4.5	Uchovávanie textov v databázach	21
4.5.1	Relačné databázy	21
4.5.2	Textové databázy	21
4.5.3	Porovnanie a výber typu databázy	22
4.6	Návrh uchovávania textov v databázach	24
4.6.1	Kolekcia articles	24
4.6.2	Kolekcia notes	25
4.6.3	Kolekcia sentences	26
4.6.4	Kolekcia structures	26
4.6.5	Kolekcia rules	28
4.6.6	Kolekcia and rules	28
4.6.7	Zhrnutie kolekcií	29
4.7	Zhrnutie	29
5	Systém na tvorbu poznámok	31
5.1	Použité technológie	31
5.2	Manažment dát	31
5.2.1	Vyhľadanie pravidla	32
5.2.2	Aplikovanie pravidla	36
5.2.3	Vytvorenie pravidla	38
5.2.4	Úprava pravidla	39
5.3	Zhrnutie	40
6	Experimenty	41
6.1	Porovnanie systému	41
6.1.1	Výsledky	41
6.1.2	Vyhodnotenie porovnania	42
6.2	Použitie pravidiel	42
6.3	Používateľský experiment	42

6.3.1	Výsledky	43
6.3.2	Vyhodnotenie experimentu	45
6.4	Zhrnutie	45
7	Zhodnotenie	47
7.1	Možnosti rozšírenia systému	48
Zoznam použitej literatúry		49

Zoznam obrázkov

1	Strom vzťahov	6
2	Vzťahy vo vete	6
3	StanfordNLP online demo	8
4	Google Ngram Viewer	9
5	Aplikácia InterText	12
6	Aplikácia NOVA Text Aligner	13
7	Aplikácia LF Aligner	14
8	Google Translate	15
9	Stromová reprezentácia štruktúry	20
10	Reprezentácia štruktúry vo vete	21
11	Databázový model	24
12	Model kolekcie articles	25
13	Model kolekcie notes	25
14	Model kolekcie sentences	26
15	Model kolekcie structures	27
16	Model kolekcie rules	28
17	Model kolekcie and rules	29
18	Príklad určenia zhody viet	34
19	Závislostí jednoduchej vety	38
20	Príklad štruktúry pravidla	38
21	Výstupy porovnaných systémov	41
22	Spracovanie informácií porovnanými systémami	42
23	Porovnanie všeobecných výsledkov oboch časti experimentu	43
24	Detailné výsledky prvej časti experimentu	44
25	Detailné výsledky druhej časti experimentu	44

Zoznam tabuliek

1	Slovník pojmov	2
2	Viacnásobná poznámka	17
3	Porovnanie poskytovaných prvkov	22
4	Porovnanie používaných pojmov	23

Zoznam ukážok

1 Úvod

V dnešnej dobe sme obklopení veľkým množstvom dát z rôznych zdrojov, či už internetu, kníh alebo iných. V procese vzdelávania je problém vytvoriť poznámky zo zdroja, ktoré by zahrňovali podmnožinu dôležitých informácií.

Väčšina učebných textov je písaná v prirodzenom jazyku a má neštruktúrovanú formu. Stroje zatial nedokážu úplne pochopíť prirodzený jazyk z dôvodu komplexnosti a variácie jednotlivých jazykov. Spracovanie prirodzeného jazyka je disciplína, ktorá sa zaobrá spracovaním prirodzeného jazyka strojmi. V našom systéme využívame niekolko úloh tejto disciplíny.

Náš navrhovaný systém sa zameriava na tvorbu poznámok z viet, pomocou extrakcie relevantných informácií z nich. Na tvorbu poznámok sa používa najmä syntaktická analýza viet a extrakcia vzťahov a závislostí medzi slovami viet. Výstupom nami navrhnutého systému sú personalizované poznámky. Systém implementuje prvky interaktivity, ktoré umožňujú používateľovi modifikáciu automaticky vytvorených poznámok. Na základe zmien sa systém „naučí“ nove pravidlá ako spracovávať vety. Tieto nové pravidlá zohľadní pri nasledujúcom spracovávaní zdrojov.

1.1 Motivácia

Študenti musia často spracovávať veľké množstvá dát, pričom dôležitá je pre nich iba časť dát, ktorá obsahuje relevantné informácie. Proces selekcie relevantných informácií je časovo náročný. Pomocou nami navrhnutého systému by si vedeli z dát vytvoriť poznámky a tak získať podmnožinu, pre nich relevantných informácií, rýchlejšie. Vytvorené poznámky by boli personalizované, teda priamo prispôsobené tvorbe poznámok používateľa a tým väčšmi zredukujú potrebný čas, keďže používateľ nebude musieť získané relevantné informácie ešte následne upravovať.

1.2 Prehľad práce

Práca začína časťou analýzy 2 Spracovanie prirodzeného jazyka, v ktorej je spracovanie prirodzeného jazyka, jeho úlohy a nástroje na podporu spracovania priro-

dzeného jazyka. Analýza pokračuje opisom a rozborom nástrojov na spracovanie paralelných textov v časti 3 Analýza nástrojov na správu paralelných textov. V časti 4 Návrh systému na tvorbu poznámok sú rozpisane návrhové rozhodnutia systému na tvorbu poznámok. Implementačné rozhodnutia sú definované v časti 5 Systém na tvorbu poznámok. Nasleduje časť 6 Experimenty, v ktorej sa nachádzajú výhodnotenia našich experimentov. Práca je ukončená časťou 7 Zhodnotenie.

1.3 Slovník pojmov

Tabuľka 1: Slovník pojmov

Pojem	Vysvetlenie
token	Postupnosť znakov reprezentujúcich slovo vo vete.
framework	Abstrakcia ponúkajúca softvérovú generickú funkcionality.

2 Spracovanie prirodzeného jazyka

Spracovanie prirodzeného jazyka (angl. Natural Language Processing - NLP) odkazuje na počítačové systémy, ktoré spracovávajú, snažia sa pochopíť alebo generujú jeden alebo viacero ľudských jazykov. Vstupom môže byť text alebo hovorená reč s cieľom prekladu do iného jazyka, pochopenie a reprezentácia obsahu textu, udržanie dialógu s používateľom a iné [1]. Počítače doposiaľ nedokážu plne porozumieť ľudskému jazyku, či už sa jedná o písaný alebo hovorený, a preto hlavným cieľom spracovania prirodzeného jazyka je vybudovať výpočtové modely prirodzeného jazyka pre jeho analýzu a generovanie [2].

Porozumenie ľudskej reči je mnohokrát náročné aj pre samotných ľudí a nie to ešte pre počítače. Na svete je veľké množstvo jazykov, ktoré sa od seba líšia typickými charakteristikami. Navyše, každý človek je odlišný, čo spôsobuje, že výslovnosť rovnakého slova viacerými ľuďmi môže byť odlišná. Ďalej máme slangové slová a slová typické len pre určité územie. Pri spracovávaní prirodzeného jazyka treba vziať do úvahy viaceré aspekty. Dosiahnutie tohto cieľa je preto často veľmi náročné.

V súčasnosti najpoužívanejšie algoritmy na spracovanie prirodzeného jazyka využívajú strojové učenie.

2.1 Úlohy spracovania prirodzeného jazyka

Spracovanie prirodzeného jazyka má niekoľko hlavných úloh. V nasledujúcich častiach sú podrobnejšie opísané tie, ktoré sú relevantné vzhľadom na spracovanie učebných textov. Úlohy spracovania prirodzeného jazyka: [5]

- Značkovanie slovných druhov (angl. Part-of-speech tagging) 2.1.1,
- Rozdelenie vety na menšie časti (angl. Chunking),
- Rozpoznávanie názvoslovných entít (angl. Named Entity Recognition) 2.1.2,
- Označovanie sémantického postavenia (angl. Semantic Role Labeling),
- Rozpoznanie koreferencií (angl. Coreference resolution) 2.1.3,
- Morfológické segmentovanie (angl. Morphological Segmentation),
- Generovanie prirodzeného jazyka (angl. Natural Language Generation),

- Optické rozoznávanie textu (angl. Optical Character Recognition),
- Rozloženie vzťahov (angl. Dependency parsing) 2.1.4,
- a ďalšie.

Hlavné úlohy spracovania prirodzeného jazyka sú implementované a využívané vo viacerých smeroch. Z hľadiska spracovania učebných textov je pre nás najdôležitejšie využitie extrakcie informácií. Ďalšie využitia spracovania prirodzeného jazyka sú napríklad: [9]

- strojový preklad (angl. Machine Translation),
- rozpoznávanie reči (angl. Speech Recognition),
- sumarizáciu textu (angl. Text Summarization),
- dialógové systémy (angl. Dialogue Systems),
- vyhľadávanie informácií (angl. Information Retrieval),
- a ďalšie.

2.1.1 Značkovanie slovných druhov

Hlavnou úlohou značkovania slovných druhov (angl. Part-of-speech tagging) je každému slovu vo vete priradiť unikátnu značku označujúcu jeho syntaktickú úlohu vo vete [5]. Sú to, napríklad v slovenskom jazyku podmet, prísudok, príslovkové určenie alebo v anglickom jazyku noun, adverb, verb, atď. Okrem vymenovaných označení to môže byť aj označenie určujúce množné číslo, napríklad singulár alebo plurál.

Problémom pri značkovanií slovných druhov je mnohoznačnosť. Mnohoznačnosť je vlastnosť slova spôsobujúca, že slovo môže mať viacero významov a môže byť viacerými slovnými druhmi. V slovenskom jazyku napríklad slovo *kry* môže predstavovať sloveso s významom rozkazu *prikry!*, ale taktiež môže predstavovať podstatné meno s významom *kríky*. V anglickom jazyku napríklad slovo *book*, ktoré môže predstavovať podstatné meno *kniha* alebo sloveso vo význame *rezervovať*.

2.1.2 Rozpoznávanie názvoslovných entít

Rozpoznávanie názvoslovných entít (angl. Named Entity Recognition) označuje mená a názvy (entity), ktoré sa vyskytujú v texte. Tie následne rozdeľuje do kategórií, ako sú napríklad *osoby*, *organizácie* alebo *lokácie* [5].

Problémy pri rozpoznávaní názvoslovných entít spôsobuje kapitalizácia slov, takzvané písanie entít s veľkým začiatočným písmenom. V anglickom jazyku je to jednoduché, z dôvodu písania entít s veľkým začiatočným písmenom.

Príkladom je *Slovak University of Technology*. Avšak v iných jazykoch to neplatí a entity sa nemusia písat s veľkým začiatočným písmenom.

2.1.3 Identifikácia koreferencií

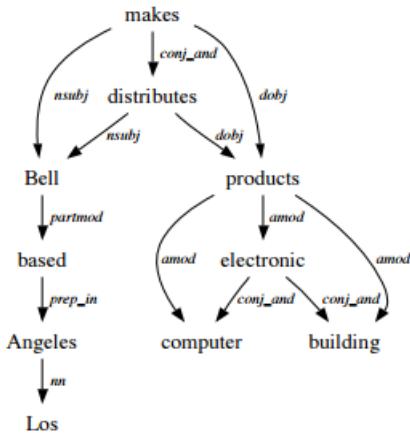
Identifikácia koreferencií (angl. Coreference resolution) predstavuje nájdenie alternatívnych pomenovaní rovnakej entity, na základe referencií a kontextu. V texte sa často používajú zámena (angl. pronouns) *to*, *tí*, *on*, anglicky *it*, *those*, *he* alebo menné frázy (angl. noun phrase). Tieto referencie sa odkazujú na iné podstatné mená alebo mená a názvy. Rozpoznávanie koreferencií identifikuje entitu, väčšinou z reálneho sveta, na ktorú sa referencia odkazuje. Táto úloha spracovania prirodzeného jazyka sa využíva v aplikáciách spracovania prirodzeného jazyka, ako sú extrakcia informácií (vid. 2.1.5 Extrakcia informácií) a odpovedanie na otázky [3].

Príklad: **Martin Nemček** napísal túto bakalársku prácu. **On** študuje na FIIT STU BA.

Zámeno *on* sa odkazuje na meno *Martin Nemček*.

2.1.4 Identifikácia gramatických závislostí

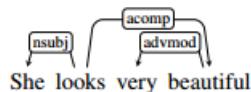
Identifikácia vzťahov nám poskytuje jednoduchý opis gramatických vzťahov slov vo vete. Aplikovaním identifikácie vzťahov na vetu *Bell, based in Los Angeles, makes and distributes electronic, computer and building products.* vznikne strom vzťahov (angl. dependency tree) (vid. Obr. 1) [4].

Obr. 1: Strom vzťahov

V tomto orientovanom stromovom grafe jednotlivé slová vety predstavujú vrcholy, pričom prechody medzi vrcholmi, hrany, reprezentujú vzťahy medzi nimi.

Ďalšia reprezentácia závislostí zapisuje vzťahy priamo do vety. Na Obr. 2 je vidno, že medzi slovami *She* a *looks* je vzťah **nsubj** - nominal subject, medzi *looks* a *beautiful* je vzťah **acomp** - adjectival complement, a v neposlednom rade medzi slovami *very* a *beautiful* je vzťah **advmod** - adverb modifier [4].

Obr. 2: Vzťahy vo vete

Celá závislosť sa skladá primárne z nadradeného tokenu, podradeného tokenu a vzťahu medzi nimi. Na Obr. 2 vidno, okrem iných aj závislosť, ktorej nadradený token je slovo *looks*, podradený token je slovo *She* a vzťah je *nsubj*.

2.1.5 Extrakcia informácií

Systémy a aplikácie zamerané na extrakciu informácií vyhľadávajú a extrahujú informácie z textov, článkov a dokumentov, pričom reagujú na používateľove

požiadavky. Výstup nepozostáva iba zo zoznamu kľúčových slov, ktoré by sa dali pokladať za extrahované informácie, ale naopak sú v tvare preddefinovaných šablón [9].

Extrakcia informácií využíva niekoľko z hlavných úloh spracovania prirodzeného jazyka. Sú to *značkovanie slovných druhov, rozpoznávanie názvoslovných entít, a ďalšie* [9].

Vyhľadanie informácií a extrakcia informácií spolu úzko súvisia. Prvé využitie slúži na vyhľadávanie relevantných zdrojov informácií v databázach textov, článkov a dokumentov podľa používateľových potrieb. Na vyhľadaných zdrojoch následne prebehne extrakcia informácií.

2.2 Nástroje na spracovanie prirodzeného jazyka

V súčasnosti je vyvinutých, alebo sú vo vývoji, viacero nástrojov, ktoré sa dajú použiť pri spracovávaní prirodzeného jazyka. Vývoj takýchto nástrojov je podporovaný na známych univerzitách ako sú napríklad Princeton, Stanford alebo Cambridge, ale aj mimo univerzít napríklad v Google.

2.2.1 WordNet

WordNet¹ je databáza anglických slov vyvíjaná na Princetonskej univerzite. Databáza obsahuje podstatné mena, prídavné mená, slovesá a príslovky, ktoré sú zatriedené do synonymických sád, synsetov.

Slová do synetov sú zaraďované podľa významu. To znamená, že slová auto a automobil, ktoré sú pre svoj význam zameniteľné vo vete, sa zaraďujú do rovnakého synsetu. WordNet v súčasnosti (r. 2015) obsahuje 117 000 synetov. Každý z nich obsahuje aj krátku ukážku použitia slova.

Vo WordNet sa nachádzajú aj vzťahy medzi slovami v zmysle nadradenosťi. To znamená, že *stolička* je nábytok a nábytok je fyzická vec a takto to pokračuje až po najvyššie slovo, od ktorého „edia“ všetky - entita. Okrem vzťahu nadradenosťi WordNet obsahuje aj vzťah zloženia. Stolička sa skladá z operadla a nôh. Toto zloženie je typické len pre konkrétné slovo a neprenáša sa hore stromom nadradenosťi, lebo pre stoličku je typické, že sa skladá z operadla a nôh, ale to už

---

¹www.wordnet.princeton.edu

nie je typické pre nábytok. Prídavné mená obsahujú aj vzťah antonymity, takže slovo *suchý* bude prepojené so slovom *mokrý* ako so svojím antonymom.

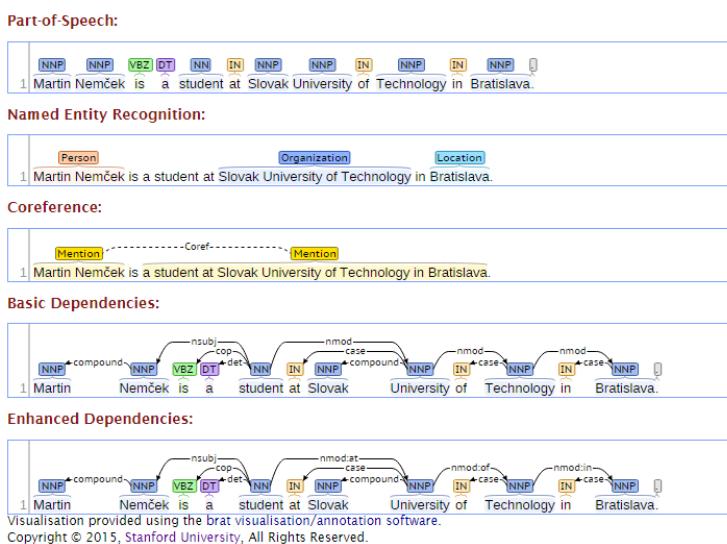
Tento nástroj je dostupný vo webovej verzií, ale ponúka aj stiahnutie jeho databázových súborov.

2.2.2 StanfordNLP

Nástroj StanfordNLP² je využívaný na Stanfordskej univerzite. Skladá sa z niekoľkých softvérov, ktoré sa zameriavajú na úlohy spracovania prirodzeného jazyka. Sú to *Stanford Parser*, *Stanford POS Tagger*, *Stanford EnglishTokenizer*, *Stanford Relation Extractor* a mnoho ďalších. *Stanford CoreNLP* zahŕňa viacero zo spomenutých softvérov.

Nástroje StanfordNLP sú implementované v Java, ale dostupné aj v iných programovacích jazykoch ako C#, PHP alebo Python.

Dostupné je aj online webové demo. Na Obr. 3 vidno výstupy z nástrojov ponúkaných balíkom StanfordNLP pre jednoduchý vstupný text skladajúci sa z jednej vety „Martin Nemček is a student at Slovak University of Technology in Bratislava.”.

Obr. 3: StanfordNLP online demo

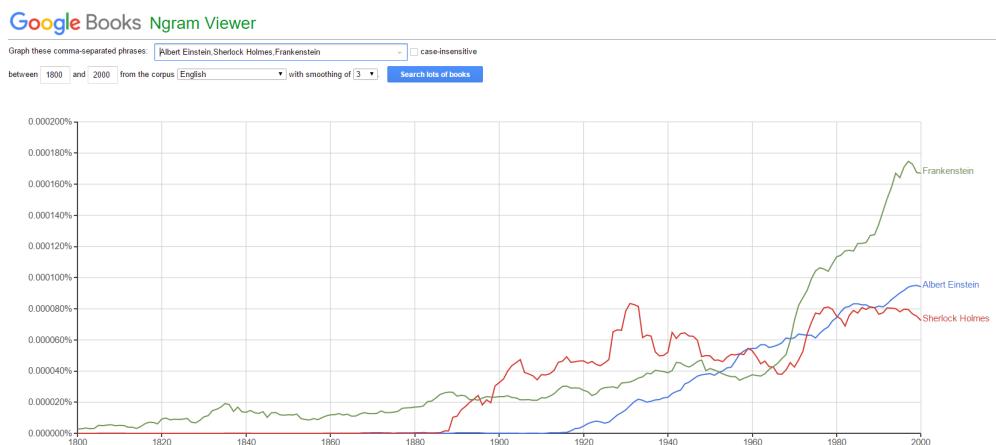
²www.nlp.stanford.edu

2.2.3 Google Ngram

Google Ngram³ je vyvinutý spoločnosťou Google. V knihách, napísaných od roku 1500 až do súčasnosti, vyhľadáva výskytu n-gramov. Podporuje len niektoré jazyky, ako angličtina, francúzština, ruština alebo čínština. Na vyhľadávanie v knihách využíva optické rozpoznávanie textu, pričom dokáže spracovať aj regulárne výrazy, avšak tie môžu byť použité iba ako náhrada celého slova, ale nie uprostred slova. Regulárny výraz „* Einstein“ spracuje, pričom „Albert Einstein*n“ nie.

N-gram je podľa oxfordského slovníka⁴ definovaný ako postupnosť n za sebou idúcich slov alebo znakov. *Martin* je n-gram veľkosti jedna, teda 1-gram alebo unigram. *Martin Nemček* je n-gram veľkosti dva, 2-gram alebo bigram a tak ďalej, pričom n môže byť ľubovoľné kladné, celé číslo.

Google Ngram Viewer poskytuje vizualizáciu vyhľadaných dát a je dostupný vo webovom rozhraní. Na Obr. 4 vidno vizualizáciu výskytu mien *Albert Einstein*, *Sherlock Holmes*, *Frankenstein* v knihách od roku 1800 do roku 2000.

Obr. 4: Google Ngram Viewer

Tento nástroj okrem iného ponúka aj surové (angl. raw) dátá na stiahnutie.

³www.books.google.com/ngrams

⁴<http://www.oxforddictionaries.com/>

2.2.4 AlchemyAPI

AlchemyAPI⁵ je súbor dvanástich nástrojov, z ktorých sú niektoré zamerané na úlohy spracovania prirodzeného jazyka popísané v časti 2.1 Úlohy spracovania prirodzeného jazyka, ako napríklad extrakcia entít, extrakcia kľúčových slov, extrakcia vzťahov, ale aj iné zaujímavé funkcie, napríklad extrakcia autora z textu.

Na používanie tohto nástroja je potrebná registrácia pre obdržanie API kľúču. S týmto kľúčom je tisíc dopytov denne zdarma. Dostupnosť v programovacích jazykoch je široká. Ponúka knižnicu v deviatich najpoužívanejších programovacích jazykoch. Dostupné je aj online webové demo.

Dáta sú vo formáte JSON a okrem spracovania prirodzeného jazyka, AlchemyAPI ponúka aj nástroje na extrahovanie obsahu z obrázku alebo rozpoznávanie tvári na obrázkoch.

2.3 Zhrnutie

Spracovanie prirodzeného jazyka napomáha spracovávaniu, pochopeniu alebo generovaniu ľudského jazyka strojmi. Rieši viacero úloh, ktoré sú využívané v niekoľkých smeroch. Z pohľadu spracovania učebného textu sú dôležité hlavne úlohy *značkovanie slovných druhov, rozpoznávanie názvoslovných entít, rozloženie vzťahov* využívané v smere *extrakcií informácií*. Existuje viacero nástrojov na podporu spracovania prirodzených jazykov. Veľká časť je vyvíjaná na univerzitách, ako aj nástroj *StanfordNLP*, ktorý ponúka informácie ako sú značky slovných druhov, typy názvoslovných entít, závislosti a ďalšie.

---

⁵www.alchemyapi.com

3 Analýza nástrojov na správu paralelných textov

Dostupnosť aplikácií na spracovanie prirozeného jazyka je veľká a široká. My sa zameriavame na aplikácie, ktoré umožňujú editovať paralelný text.

Nástroje na správu paralelných textov uľahčujú spracovanie viacerých druhov a verzií toho istého textu. V jednej časti nástroja je zdrojový text alebo súbor a v druhej časti výsledný text alebo súbor. Hlavný dôraz sa kladie práve na transformáciu zo zdrojového textu na cielový. Transformácia môže mať viacero podôb, ako preklad, zarovnanie, zjednodušenie textu, a mnoho ďalších. Texty sú zväčša, pre zjednodušenie transformácie, rozdelené podľa viet, pričom vety na jednej úrovni zvyčajne spolu súvisia podľa určitej vlastnosti.

V následujúcich častiach je zanalyzovaných niekoľko nástrojov tohto typu.

3.1 InterText

InterText⁶ je textov, využívaný na správu viacerých paralelne zarovnaných verzií textu rôznych jazykov na úrovni viet. Táto aplikácia je dostupná vo verzii pre desktop a server.

Podporuje viacero formátovaní textu, či už čistý (angl. plain) text alebo XML a taktiž zobrazuje aj HTML značky. Riadky obsahujú vety oddelené znakom konca riadku a sú očíslované. Umožňuje funkcie ako presúvanie riadkov textu alebo zoskupenie viacerých do jedného, krok vpred a vzad. V spracovávanom teste sa dá vyhľadávať a je možné tento text aj upraviť podľa vlastných potrieb.

InterText nezohľadňuje používateľove úpravy textu počas používania a pri následnom spracovávaní textu sa tak neprispôsobí používateľovi. Okrem toho zjednodušovanie textu v tomto nástroji by bolo pomerne náročné.

Na Obr. 5 je zobrazená aplikácia InterText s testovacím vstupom, na ktorom je vidno väčšinu už spomenutej funkcionality, ako presúvanie a zoskupovanie riadkov, číslovanie, atď.

---

⁶<http://wanthalf.saga.cz/intertext>

The screenshot shows the InterText application window with two columns of text. The left column is labeled 'SK1' and the right column is labeled 'SK2'. Both columns contain identical text about Slovakia's geography, history, and political status. The text is presented in a list format with bullet points. The application has a standard Windows-style menu bar at the top.

	SK1	SK2
1	» Slovakia, officially the Slovak Republic (Slovak: Slovenská republika), is a landlocked country in Central Europe.	» Slovakia, officially the Slovak Republic (Slovak: Slovenská republika), is a landlocked country in Central Europe.
2	» It is bordered by the Czech Republic and Austria to the west, Poland to the north, Ukraine to the east and Hungary to the south.	» It is bordered by the Czech Republic and Austria to the west, Poland to the north, Ukraine to the east and Hungary to the south.
3	» Slovakia's territory spans about 49,000 square kilometres (19,000 sq mi) and is mostly mountainous.	» Slovakia's territory spans about 49,000 square kilometres (19,000 sq mi) and is mostly mountainous.
4	» The population is over 5 million and comprises mostly ethnic Slovaks.	» The population is over 5 million and comprises mostly ethnic Slovaks.
5	» The capital and largest city is Bratislava.	» The capital and largest city is Bratislava.
6	» The official language is Slovak, a member of the Slavic language family.	» The official language is Slovak, a member of the Slavic language family.
7	» The Slavs arrived in the territory of present-day Slovakia in the 5th and 6th centuries.	» The Slavs arrived in the territory of present-day Slovakia in the 5th and 6th centuries.
8	» In the 7th century, they played a significant role in the creation of Samo's Empire and in the 9th century established the Principality of Nitra.	» In the 7th century, they played a significant role in the creation of Samo's Empire and in the 9th century established the Principality of Nitra.
9	» In the 10th century, the territory was integrated into the Kingdom of Hungary, which itself became part of the Habsburg Empire and the Austro-Hungarian Empire.	» In the 10th century, the territory was integrated into the Kingdom of Hungary, which itself became part of the Habsburg Empire and the Austro-Hungarian Empire.
10	» After World War I and the dissolution of the Austro-Hungarian Empire, the Slovaks and Czechs established Czechoslovakia.	» After World War I and the dissolution of the Austro-Hungarian Empire, the Slovaks and Czechs established Czechoslovakia.
11	» A separate Slovak Republic (1939–1945) existed in World War II as a client state of Nazi Germany.	» A separate Slovak Republic (1939–1945) existed in World War II as a client state of Nazi Germany.

Obr. 5: Aplikácia InterText

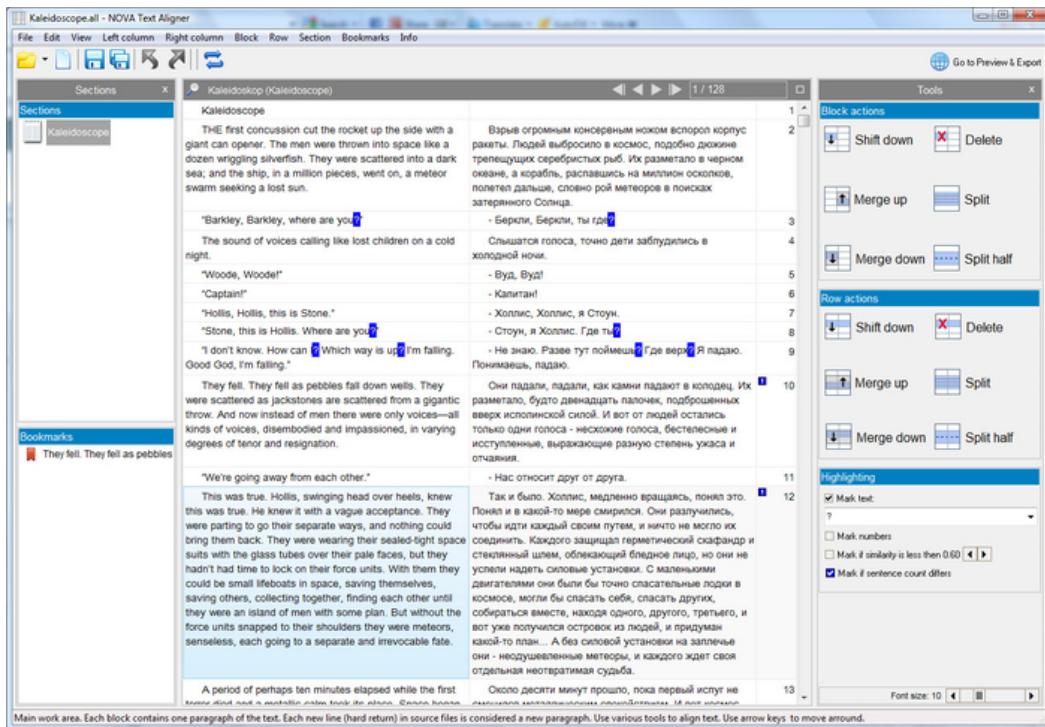
3.2 NOVA Text Aligner

NOVA Text Aligner⁷ je aplikácia na zarovnávanie textu, pričom nevyužíva algoritmy na zarovnávanie textu, ale používateľ si musí sám určiť zarovnanie.

Ako vidno na Obr. 6, hlavná editovacia časť aplikácie je rozdelená do dvoch častí. Umožňuje do ľavej aj pravej časti načítať rôzny text, v ktorom sa dá veľmi jednoducho vyhľadávať, k čomu napomáha zvýraznenie vyhľadaných slov. Načítaný text je možné premiestňovať a zoskupovať, či už podľa riadkov alebo aj v celých blokoch a nechýba možnosť editovať text. Je možné si túto aplikáciu prispôsobiť. Ponúka možnosti ako zmena typu písma a pod. Finálny spracovaný text sa dá exportovať do viacerých formátov, z ktorých populárne sú formáty elektronických knížiek EPUB a MOBI.

Aplikácia je zameraná hlavne na usporadúvanie textu, nezaznamenáva si používateľove zmeny textu a neprispôsobuje sa podľa toho pri ďalšom použití a funguje iba lokálne. NOVA Text Aligner je dostupná iba v skúšobnej verzií, pre dlhodobé používanie si treba zakúpiť licenciu.

⁷<http://www.supernova-soft.com/wpsite/products/text-aligner/>

Obr. 6: Aplikácia NOVA Text Aligner⁸

3.3 LF Aligner

Aplikácia LF Aligner⁹ je zameraná na spracovanie textu rôznych jazykov. Ponúka možnosť použiť až 99 jazykov, čo ale znamená 99 vstupných súborov, každý so zvoleným jazykom. Dokáže spracovať rôzne typy vstupných súborov od čistého textu, PDF súborov, cez URL stránok s textom až po správy Európskeho parlamentu, ktoré automaticky stiahne. Výstup môže byť taktiež viacerých druhov, napríklad cez grafické rozhranie LF Aligner alebo vygenerovanie XLS súboru. Na Obr. 7 vidno grafické rozhranie tejto aplikácie, ktoré ponúka mnohé vymoznosti. Samozrejmosťou je možnosť premiestňovať a zoskupovať riadky, doplnenie ďalšieho súboru na spracovávanie, uloženie zmien súboru prepísaním jeho dát a mnohé ďalšie.

⁸<http://parallel-text-aligner.en.softonic.com/>

⁹www.sourceforge.net/projects/aligner

LF Alignment Editor 1.5 - aligned_tmp2.txt

The screenshot shows a window titled "LF Alignment Editor 1.5 - aligned_tmp2.txt". The menu bar includes "File", "Edit", and "Help". The main area contains a table with 10 rows. Each row has three columns: English text, Czech text, and a file extension ".tmp~.tmp2". Row 1: Slovakia (Slovak: Slovensko) (Official name The Slovak Republic, Slovenská republika) is a country with no access to the ocean in Central Europe. Czech Republic (Czech: Česká republika) is a country in Central Europe, sometimes also known as Czechia (Czech: Česko). Row 2: It is bordered by Austria in the southwest, Hungary in the south, Ukraine in the east, Poland in the north and Czech Republic in the northwest. The capital and the biggest city is Prague. The currency is the Czech Crown (koruna česká - CZK). Row 3: Its capital city is Bratislava. 1 € is about 27 CZK. Row 4: Other main cities are Košice, Banská Bystrica, Žilina, Trenčín, Nitra, Prešov, and Trnava. The president of the Czech Republic is Miloš Zeman. Row 5: Slovakia is a member of the European Union. The Czech Republic's population is about 10.5 million. The local language is Czech language. Row 6: In 1993 the Czech Ministry of Foreign Affairs announced that the name Czechia be used for the country outside of formal official documents. It is related to languages like Slovak and Polish. Row 7: This has not caught on in English usage. Row 8: Czech Republic has no sea; its neighbour countries are Germany, Austria, Slovakia, and Poland. Row 9:

1	Slovakia (Slovak: Slovensko) (Official name The Slovak Republic, Slovenská republika) is a country with no access to the ocean in Central Europe.	Czech Republic (Czech: Česká republika) is a country in Central Europe, sometimes also known as Czechia (Czech: Česko).
2	It is bordered by Austria in the southwest, Hungary in the south, Ukraine in the east, Poland in the north and Czech Republic in the northwest.	The capital and the biggest city is Prague. The currency is the Czech Crown (koruna česká - CZK).
3	Its capital city is Bratislava.	1 € is about 27 CZK.
4	Other main cities are Košice, Banská Bystrica, Žilina, Trenčín, Nitra, Prešov, and Trnava.	The president of the Czech Republic is Miloš Zeman.
5	Slovakia is a member of the European Union.	The Czech Republic's population is about 10.5 million. The local language is Czech language.
6		In 1993 the Czech Ministry of Foreign Affairs announced that the name Czechia be used for the country outside of formal official documents.
7		It is related to languages like Slovak and Polish.
8		This has not caught on in English usage.
9		Czech Republic has no sea; its neighbour countries are Germany, Austria, Slovakia, and Poland.
10		

Merge (F1) Split (F2) Shut up (F3) Shut down (F4)

Obr. 7: Aplikácia LF Aligner

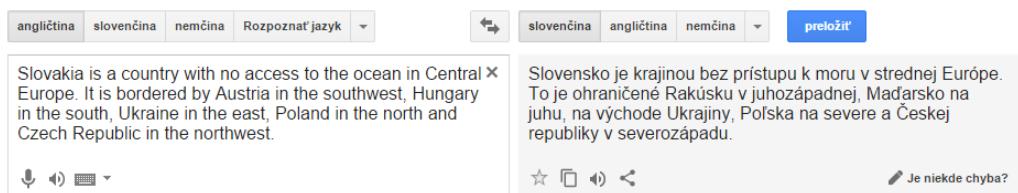
3.4 Google Translate

Za najznámejšieho zástupcu webových nástrojov na spracovanie paralelných textov sa dá poklaadať nástroj Google Translate¹⁰. Využíva sa na preklad slov, viet, ale dokáže spracovať aj celé texty. Momentálne podporuje preklad z a do 91 jazykov. Dokáže rozpoznať a preložiť hovorenú reč aj písaný text. Pri preklade jednotlivých slov zobrazuje viaceru možných prekladov do druhého jazyka, pričom pri preklade z anglického jazyka ponúka aj ukážky viet, v ktorých sa prekladané slovo môže použiť. Správnu výslovnosť preloženého aj prekladaného slova alebo textu, si používateľ môže vypočuť na krátkej zvukovej ukážke.

Na Obr. 8 je zobrazený preklad anglického textu do slovenského. Vidno, že preklad do minoritných jazykov ešte nie je dokonalý.

⁹<http://parallel-text-aligner.en.softonic.com/>

¹⁰translate.google.com

Obr. 8: Google Translate

3.5 Zhrnutie

Analyzovali sme aplikácie, ktoré umožňujú spravovať a editovať paralelný text. Za ich pomocí dokážeme zo vstupného textu získať výstupný text. Napríklad pri preklade máme vstupný text množinu viet v anglickom jazyku, ktorú chceme preložiť do slovenského jazyka a výstupný text je preložená množina viet. Pri zjednodušovaní textu je na vstupe taktiež množina viet a na výstupe je každá veta zo vstupnej množiny zjednodušená podľa istých pravidiel. Výstupný text vzniká určitou transformáciou vstupného textu, aplikovaním transformácie na každú vetu zdrojového textu.

Analyzované nástroje nespĺňajú všetky požiadavky na systém schopný spoznámkovať učebný text v takom rozsahu, ktorý by umožňoval používateľovi prispôsobiť si, ako systém spracováva text. Systém musí umožňovať editáciu jednotlivých viet výstupného textu podľa vôle používateľa. Tieto úpravy musí zohľadniť pri následnej aplikácii transformácií vstupného textu. Dáta ohľadne spoznámkovávania textu musia byť uložené na externom úložisku, ako napríklad v databáze na serveri.

4 Návrh systému na tvorbu poznámok

Systém na tvorbu poznámok vyžaduje splnenie viacerých požiadaviek. Hlavné z nich sú vytvorenie poznámky a možnosť jej následnej interaktívnej úpravy. Ďalej sú to tvorba viacnásobných poznámok, vytváranie poznámok na základe pravidiel s využitím závislostí slov, ktoré môžu byť aplikované na viacero viet, výber vhodnej databázy s adekvátne vytvoreným databázovým modelom. Spomenuté požiadavky sú opísané v nasledujúcich častiach.

4.1 Tvorba poznámok

Pri spracovávaní viet je potrebné extrahovať dôležité a konkrétné informácie, v našom prípade slová, a z extrahovaných informácií vytvoriť poznámku. Poznámka je zložená výhradne zo slov obsiahnutých vo vete, z ktorej bola vytvorená. Tým zabezpečíme, že poznámka nebude obsahovať irrelevantné informácie z hľadiska vzťahu ku vete.

Spracovávané vety sa môžu opakovať, a preto je dôležité, aby sa rovnaké a podobné vety spracovali vždy takým istým spôsobom. Pre tento účel je vhodné mať definované pravidlo, ktoré bude určovať, ako sa má daná veta spracovať. Aplikovaním pravidla na vetu vytvoríme poznámku. Používateľ má možnosť interaktívne upraviť poznámku, a tým pádom aj pravidlo, ktoré bolo použité na vytvorenie danej poznámky, v takom rozsahu, že sa vytvorená poznámka zmení podľa vykonalých zmien. Zmeny v pravidle sa musia prejaviť aj pri nasledujúcom aplikovaní pravidla na rovnakú alebo podobnú vetu. Používateľovi to poskytne kontrolu nad spôsobom, akým sa vytvárajú poznámky a bude si ich vedieť prispôsobiť - personalizovať.

4.1.1 Pravidlo na spracovanie

Pravidlo na spracovanie určuje, ktoré informácie vo vete sú relevantné a majú byť použité v poznámke. Okrem určenia relevantnosti slov pravidlo taktiež určuje, na ktorej pozícii sa má konkrétna informácia vo výslednej poznámke nachádzať. Výsledná poznámka sa nemusí skladať iba z jednej vety, ale môže pozostávať z

ľubovolného počtu viet. Počet viet, z ktorých bude poznámka pozostávať a miesta, na ktorých má byť pôvodná poznámka rozdelená na vety, určuje pravidlo.

Skladá sa primárne zo štruktúry, ktorá je zložená najmä zo závislostí. Okrem štruktúry obsahuje aj informácie o pozíciah, na ktorých sa má výsledná poznámka rozdeliť na menšie časti - vety.

Pravidlo je aplikovateľné nielen na totožné vety, ale aj na vety s rovnakou štruktúrou a je nezávislé od obsahovej časti vety.

4.1.2 Určenie relevantných informácií

Určenie relevantnosti informácií pri učebných textoch a poznámkach je subjektívne. Informáciu, ktorú niekto považuje za relevantnú, môže byť pre iného irelevantná. Relevantnosť informácií preto určuje používateľ pomocou vytvárania nových a úpravy existujúcich pravidiel cez spracovávanie článkov, viet a úpravou vytvorených poznámok. Tým si používateľ prispôsobuje tvorbu poznámok, aby zodpovedala jeho predstave relevantnosti a celkovo tvorbe poznámok. Na tento účel mu systém ponúka interaktívne a intuitívne rozhranie.

4.1.3 Viacnásobné poznámky

Viacnásobná poznámka je poznámka, ktorá sa skladá z viacerých viet, ktoré majú rovnaký základ a sú doplnené o prvok z množiny spojky *a* (angl. and). V praxi to vyzerá tak, že z vety „*It is bordered by Austria in the southwest, Hungary in the south, Ukraine in the east, Poland in the north and Czech Republic in the northwest.*“ sa dá vytvoriť viacnásobná poznámka v tvare zobrazenej v tabuľke 2 Viacnásobná poznámka.

Tabuľka 2: Viacnásobná poznámka

<i>It is bordered by Austria in the southwest.</i>
<i>It is bordered by Hungary in the south.</i>
<i>It is bordered by Ukraine in the east.</i>
<i>It is bordered by Poland in the north.</i>
<i>It is bordered by Czech Republic in the northwest.</i>

Z tabuľky vidno, že rovnaký základ viet vo viacnásobnej poznámke je *It*

is border by, ktorý je rozšírený o prvky z množiny *{Austria in the southwest, Hungary in the south, Ukraine in the east, Poland in the north, Czech Republic in the northwest}*.

Množina sa určuje pomocou dvoch závislostí. Prvá je závislosť so vzťahom *conjunction* a špecifikom *and*, ktorá nám určuje, ktoré slová sú prepojené spojkou *a*. Druhá využívaná závislosť, je závislosť so vzťahom *appositional modifier*, ktorá určuje slova prepojené čiarkou, keďže spojka *a* môže byť nahradená čiarkou. Pomocou týchto závislostí vieme extrahovať z vety jednotlivé prvky množiny a množinu vytvoriť.

Základ viet vo viacnásobnej poznámke je relevantná informácia z pôvodnej vety určená pravidlom, okrem prvkov množín. Po aplikovaní pravidla a získaní základu viet sa následne namnoží a spojí s jednotlivými prvkami množiny a vytvoria tak viacnásobnú poznámku.

4.2 Určenie názvoslovných entít

Názvoslovné entity nám určujú typ entity slova. Pre využíte týchto informácií rozdeľujeme názvoslovné entity do deviatich kategórií:

- lokácia,
- osoba,
- organizácia,
- mena,
- percentá,
- dátum,
- čas,
- číslo,
- ostatné.

Kategórie názvoslovných entít sú súčasťou pravidiel. Pomocou nich dokážeme presnejšie identifikovať relevantnú informáciu vo vete. Pri určovaní zhôd viet vieme, vďaka kategóriám názvoslovných entít, presnejšie určiť zhodu, keďže dokážeme identifikovať, či vety obsahujú rovnaké kategórie názvoslovných entít. Je potrebné používateľovi odlišiť jednotlivé kategórie, ako pomoc pri úprave

poznámky a výbere relevantnej informácie.

4.3 Použitie závislostí pri tvorbe poznámok

Závislosti majú viacero využití pri tvorbe poznámok. Hlavné z nich sú:

- jednoznačná identifikácia informácie,
- pravidlo závislé iba od štruktúry,
- menší počet potrebných pravidiel.

Závislosť nám zoskupuje informácie o jej tokenoch a vzťahu medzi nimi. Na základe nich vieme, bez potreby iných vstupov, jednoznačne identifikovať konkrétnu informáciu vo vete alebo poznámke.

Pravidlo, ktoré je tvorené prevažne zo závislostí, nie je viazané na konkrétnu vetu, pri spracovávaní ktorej vzniklo, ale viaže sa na štruktúru vety. Táto vlastnosť nám umožňuje použiť jedno a to isté pravidlo na spracovanie viacerých viet.

Keby sme vytvárali pravidlá napríklad, iba na základe značiek názvoslovnych druhov a ukladali by sme si v akom poradí boli značky v pôvodnej vete a v akom poradí v poznámke, potrebovali by sme pre každú obmenu vety nové pravidlo. Kedže je pravidlo naviazané na štruktúru vety a nie na obsahovú časť, teda aj poradie slov, vieme jedným pravidlom spracovať viacero obmien jednej vety, za predpokladu, že sa obmenou nezmenila štruktúra. Aplikovateľnosťou pravidla na viacero viet sa nám redukuje počet všetkých možných potrebných pravidiel.

4.4 Štruktúra viet a pravidiel

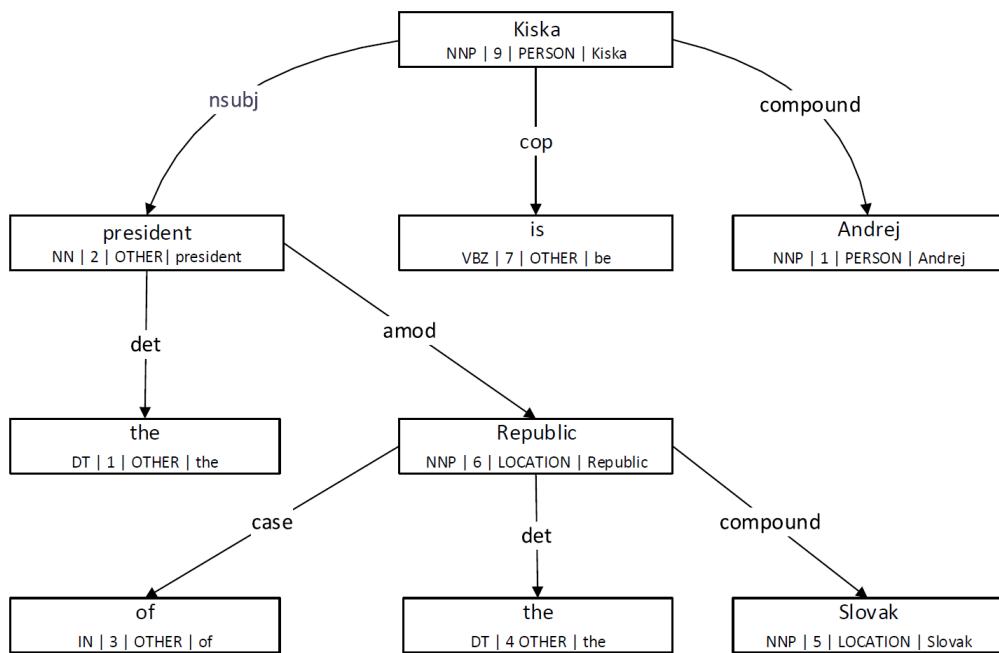
Všeobecná štruktúra je definovaná závislosťami, vzťahmi závislostí, pozíciami závislostí a informáciami o nadradenom tokene a podradenom tokene závislostí. Tieto informácie sa skladajú zo značky slovného druhu, indexu, názvoslovnej entity a lemy. Štruktúra pravidla je oproti všeobecnej štruktúre, ktorú využíva veta, rozšírená o doplňujúce informácie. Sú to potrebné informácie pre správny chod systému. Skladajú sa z typu porovnania a typu tokenu. V nácrtoch sa nezobrazujú, keďže sú využívané interne a nie sú nevyhnutné na pochopenie danej časti.

Štruktúru viet prezentujeme dvoma spôsobmi:

- stromom,
- vo vete.

4.4.1 Reprezentácia stromom

Stromová reprezentácia uľahčuje reprezentáciu vzťahov a prepojení jednotlivých slov vo vete. Táto reprezentácia môže byť pre vetu „*The president of the Slovak Republic is Andrej Kiska.*“ vyjadrená Obr. 9. Reprezentácia je podobná reprezentácii na Obr. 1 z časti 2.1.4 Identifikácia gramatických závislostí, avšak je ešte rozšírená o značky slovných druhov, indexy, názvoslovne entity a lemy. V tomto poradí sú tieto informácie zobrazene v stromovej reprezentácii pod príslušným slovom.

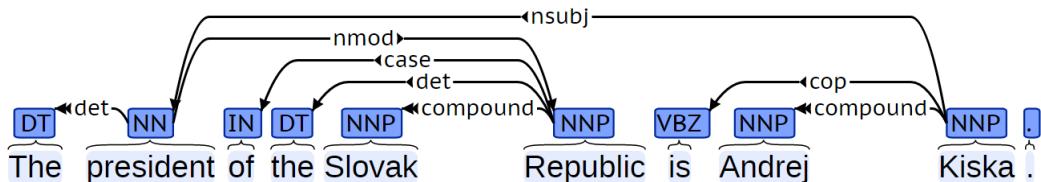

Obr. 9: Stromová reprezentácia štruktúry

4.4.2 Reprezentácia vo vete

Reprezentácia vo vete tak tiež reprezentuje vzťahy a prepojenia slov vo vete. Zo zobrazenia tejto reprezentácie sa dá jednoduchšie pochopí celá štruktúra, keďže zobrazuje slová v pôvodnom poradí a celkovo vetu v pôvodnom formátovaní. Pre

vetu „*The president of the Slovak Republic is Andrej Kiska.*” vyzerá reprezentácia vo vete ako na Obr. 10.

Obr. 10: Reprezentácia štruktúry vo vete

4.5 Uchovávanie textov v databázach

Text je špecifický údajový model s variabilnou štruktúrou, ktorý potrebujeme efektívne ukladať v databáze. Je nevyhnutné použiť vhodnú databázu, ktorá je prispôsobená ukladaniu textov. Databáza musí obsahovať vlastnosti, ktoré umožňujú jednoduché narábanie s dátami s variabilnou štruktúrou a nemajú prebytočnú spotrebu pamäti pri ich uchovávaní. Taktiež je potrebná podpora bezproblémového ukladanie, získavania, vyhľadávania a spracovania textov na úrovni databázy. Pri výbere vhodnej databázy sme vyberali z viacerých alternatív.

4.5.1 Relačné databázy

Relačné databázy pracujú spoľahlivo pri obmedzenom množstve dát [6]. Pri potrebe aplikácie s obrovským množstvom dát sa rozšíriteľnosť (angl. scalability) a schéma stávajú problémom [8]. Tento typ databáz ukladá dátá v tabuľkách zložených z riadkov a stĺpcov. Výhodou relačných databáz je možnosť jednoduchého vytvorenia prispôsobeného pohľadu na dátá [7]. Z pohľadu ukladania textu, a celkovo dát s variabilnou štruktúrou, je nevýhoda relačných databáz v ľažko prispôsobiteľnej štruktúre.

4.5.2 Textové databázy

Textové databázy ukladajú dátá vo forme dokumentov, vďaka čomu ponúkajú vysoký výkon, horizontálnu rozšíriteľnosť a podporu pre ukladanie dát s variabilnou štruktúrou [8]. Uložené dokumenty môžu nadobúdať rôzne formáty, ako napríklad

JSON, BSON, XML a BLOB, ktoré poskytujú veľkú flexibilnosť pre dátu. Každý záznam v takejto databáze preto môže mať inú štruktúru, napríklad počet alebo typ polí, čo šetrí úložným priestorom, keďže neobsahuje nepotrebné prázdne polia [8]. Dokumenty uľahčujú zmenu štruktúry záznamov jednoduchým pridaním, odstránením alebo zmenou typu poľa. Vďaka svojej štruktúre sú dokumenty ľahko namapovateľné na objekty z objektovo-orientovaných programovacích jazykov a odstraňujú tým potrebu pre použitie objektovo-relačnej mapovacej vrstvy. Dátovy typ dokument v textových databázach vyhovuje požiadavkám na databázu pre náš systém. Dokáže jednoducho narábať s dátami s variabilnou štruktúrou, bez nároku na prebytočnú pamäť a s dobrou rozšíriteľnosťou.

4.5.3 Porovnanie a výber typu databázy

Porovnávame textové a relačné databázy. V oboch kategóriách sme vybrali jedného z najväčších predstaviteľov danej kategórie. Za relačné databázy to je *MySQL* a za textové databázy *MongoDB*. Porovnanie poskytovaných prvkov porovnávaných databáz je v tabuľke 3 Porovnanie poskytovaných prvkov.

Tabuľka 3: Porovnanie poskytovaných prvkov¹¹

	MySQL	MongoDB
Bohatý dátový model	Nie	Áno
Dynamická štruktúra	Nie	Áno
Dátové typy	Áno	Áno
Lokálnosť dát	Nie	Áno
Aktualizovanie polí	Áno	Áno
Ľahké pre programátorov	Nie	Áno
Komplexné transakcie	Áno	Nie
Audit	Áno	Áno
Auto-sharding	Nie	Áno

Bohatý dátový model (angl. Rich Data Model) je poskytovanie rozšírenej funkcionality dátovým modelom. Princípom *dynamickej štruktúry* (angl. Dynamic Structure) je jednoduchá zmena štruktúru, pričom nemusí byť vôbec zadefinovaná

---

¹¹<https://www.mongodb.com/compare/mongodb-mysql>

a každý záznam môže mať odlišnú štruktúru. *Lokálnosť dát* (angl. Data Locality) znamená uchovávanie súvisiacich dát pokope. *Aktualizovanie polí* umožňuje vykonávať nad poliami operácie, ako sú inkrementácia podľa špecifikovaného množstva, vynásobenie hodnotou, premenovanie, aktualizácia iba ak je hodnota väčšia alebo menšia ako špecifická hodnota a ďalšie. *Audit* (angl. Auditing) je funkciu, ktorá umožňuje administrátorom a používateľom sledovať aktivity systému. *Auto-sharding* zabezpečuje zabránenie poklesu priepustnosti operácií čítania a zapisovania pri náraste dát ukladaním dát automaticky na viacero strojov.

MongoDB má vlastnú konvenciu názvov svojich častí. Tie sa v niektorých prípadoch líšia s názvami relačných databáz. Rozdiely sú zobrazené v tabuľke 4 Porovnanie používaných pojmov.

Tabuľka 4: Porovnanie používaných pojmov [6]

MySQL	MongoDB
Databáza	Databáza
Tabuľka	Kolekcia
Index	Index
Riadok	BSON dokument
Stĺpec	BSON pole (angl. field)
Spojenie	Vnorené dokumenty a prepojenie
Primárny klúč	Primárny klúč
Zoskupenie	Agregácia

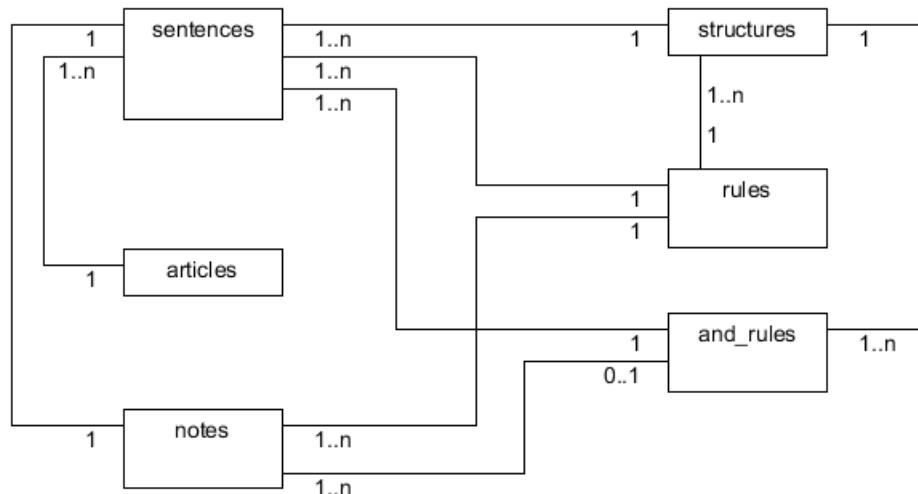
Pri ukladaní textov a iných časti systému v databáze potrebujeme dynamickú štruktúru z dôvodu variability štruktúry ukladaných dát. Namapovanie dát na pevne stanovenú štruktúru a vzťahy relačných databáz by bolo veľmi náročné. Preto je výhodnejšie uchovávať dátu pokope v dynamickej štruktúre. Z bodov *dynamická štruktúra a lokálnosť dát* z tabuľky 3 Porovnanie poskytovaných prvkov jasne vidno, že pre tento účel je textová databáza vhodnejšia. *Bohatý dátový model* je rovnako veľkou výhodou. V neposlednom rade MongoDB automaticky podporuje *sharding*, ktorý sa dá spraviť aj v databáze MySQL, ale za cenu výkonnosti. Z týchto dôvodov sme sa rozhodli pre použitie textovej databázy v našom systéme.

4.6 Návrh uchovávania textov v databázach

Ukladané dátá sa dajú rozdeliť do niekoľkých samostatných kolekcí. Sú to:

- rules,
- sentences,
- notes
- structures,
- articles,
- and rules.

Prepojenia medzi jednotlivými kolekciami sú zobrazené na Obr. 11. Nasledujúce časti stručne opisujú každú kolekciu. Všetky kolekcie obsahujú okrem polí špecifických pre danú kolekciu, aj polia časových značiek označujúcich vytvorenie a aktualizáciu záznamu.

Obr. 11: Databázový model

4.6.1 Kolekcia articles

V kolekcii *articles* sa ukladajú spracovávané texty.

Kolekcia obsahuje textové pole *text* na uloženie textu v pôvodnom tvare. Model kolekcie *articles* je zobrazený na Obr. 12.

Pole	Typ
<i>_id</i>	ObjectId
<i>text</i>	String
<i>created_at</i>	DateTime
<i>updated_at</i>	DateTime

Obr. 12: Model kolekcie *articles*

4.6.2 Kolekcia notes

Kolekcia *notes* uchováva vytvorené poznámky z viet.

Obsahuje textové pole *text* s hodnotou poznámky a dve referencujúce polia. Jedno sa odkazuje do kolekcie *rules* na pravidlo, ktoré bolo použité na vytvorenie poznámky. Druhé referencuje použité and-pravidlo v kolekcií *and_rules*. Toto pole môže byť prázdne, ak sa and-pravidlo pri vytváraní poznámky nepoužilo. Na Obr. 13 je vyobrazený model kolekcie *notes*.

Pole	Typ
<i>_id</i>	ObjectId
<i>text</i>	String
<i>rule_ref_id</i>	ObjectId
<i>and_rule_ref_id</i>	ObjectId
<i>created_at</i>	DateTime
<i>updated_at</i>	DateTime

Obr. 13: Model kolekcie *notes*

4.6.3 Kolekcia sentences

V následujúcej kolekcii *sentences* sa ukladajú spracované vety aj s informáciami o článku, pravidlách a poznámke.

Kolekcia sa skladá z textového polia *text* uchovávajúce hodnotu vety a piatich referencujúcich polí *article_ref_id*, *structure_ref_id*, *rule_ref_id*, *and_rule_ref_id* a *note_id*. *Article_ref_id* odkazuje na článok z kolekcie *articles*, ktorého súčasťou je daná veta. Pole *structure_ref_id* odkazuje do kolekcie *structures*, ktoré reprezentuje štruktúru vety. Nasledujúce polia *rule_ref_id* a *and_rule_ref_id* odkazujú na použité pravidlo a and-pravidlo pri spracovávaní vety, v tomto poradí. Pole *note_ref_id* odkazuje na poznámku z kolekcie *notes*, ktorá bola vytvorená z vety.

Model tejto kolekcie je načrtnutý na Obr. 14.

Pole	Typ
<i>_id</i>	ObjectId
<i>text</i>	String
<i>article_ref_id</i>	ObjectId
<i>structure_ref_id</i>	ObjectId
<i>rule_ref_id</i>	ObjectId
<i>and_rule_ref_id</i>	ObjectId
<i>note_ref_id</i>	ObjectId
<i>created_at</i>	DateTime
<i>updated_at</i>	DateTime

Obr. 14: Model kolekcie sentences

4.6.4 Kolekcia structures

V kolekcií *structures* sú uložené štruktúry viet a pravidiel. Štruktúra je zložená hlavne zo závislostí, tokenov, názvoslovnych značiek, indexov a iné.

Kolekcia sa skladá z jedného pola *structure_data*. Toto pole je zoznam dokumentov, obsahujúcich vyššie spomenuté údaje. Dokument v tomto zozname obsahuje textové pole *relation_name* s názvom vzťahu závislosti a zoznam doku-

mentov závislostí *dependencies* s týmto názvom vzťahu. Dokument v zozname *dependencies* sa skladá z polí *governor* a *dependent* typu dokument, celočíselného pola *position* uchovávajúceho pozíciu závislosti vo vete alebo poznámke, *comparison_type*, ktoré je celočíselnou reprezentáciou typu porovnania a pola *token_type*, ktoré je taktiež celočíselnou reprezentáciou typu tokenu. Dokumenty polí *governor* a *dependent* obsahujú údaje o prislúchajúcich tokenoch závislosti. V textovom poli *POS* sa ukladá značka slovného druhu, pole *index* uchováva index tokenu vo vete, *ner* je textové pole reprezentujúce názvoslovnu entitu tokenu a v poli *lemma* je textová reprezentácia lemy tokenu.

Celý model kolekcie je zobrazený na Obr. 15.

Pole	Typ																																										
<code>_id</code>	ObjectId																																										
<code>structure_data</code>	Array of Documents <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>relation_name</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>dependencies</code></td><td> Array of Documents <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>governor</code></td><td>Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>dependent</code></td><td>Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>position</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>comparison_type</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>token_type</code></td><td>Integer</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>created_at</code></td><td>DateTime</td></tr> <tr> <td><code>updated_at</code></td><td>DateTime</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>relation_name</code>	String	<code>dependencies</code>	Array of Documents <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>governor</code></td><td>Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>dependent</code></td><td>Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>position</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>comparison_type</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>token_type</code></td><td>Integer</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>governor</code>	Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>POS</code>	String	<code>index</code>	Integer	<code>ner</code>	String	<code>lemma</code>	String	<code>dependent</code>	Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>POS</code>	String	<code>index</code>	Integer	<code>ner</code>	String	<code>lemma</code>	String	<code>position</code>	Integer	<code>comparison_type</code>	Integer	<code>token_type</code>	Integer	<code>created_at</code>	DateTime	<code>updated_at</code>	DateTime
Pole	Typ																																										
<code>relation_name</code>	String																																										
<code>dependencies</code>	Array of Documents <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>governor</code></td><td>Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>dependent</code></td><td>Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table> </td></tr> <tr> <td><code>position</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>comparison_type</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>token_type</code></td><td>Integer</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>governor</code>	Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>POS</code>	String	<code>index</code>	Integer	<code>ner</code>	String	<code>lemma</code>	String	<code>dependent</code>	Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>POS</code>	String	<code>index</code>	Integer	<code>ner</code>	String	<code>lemma</code>	String	<code>position</code>	Integer	<code>comparison_type</code>	Integer	<code>token_type</code>	Integer										
Pole	Typ																																										
<code>governor</code>	Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>POS</code>	String	<code>index</code>	Integer	<code>ner</code>	String	<code>lemma</code>	String																																
Pole	Typ																																										
<code>POS</code>	String																																										
<code>index</code>	Integer																																										
<code>ner</code>	String																																										
<code>lemma</code>	String																																										
<code>dependent</code>	Document <table border="1"> <thead> <tr> <th>Pole</th><th>Typ</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><code>POS</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>index</code></td><td>Integer</td></tr> <tr> <td><code>ner</code></td><td>String</td></tr> <tr> <td><code>lemma</code></td><td>String</td></tr> </tbody> </table>	Pole	Typ	<code>POS</code>	String	<code>index</code>	Integer	<code>ner</code>	String	<code>lemma</code>	String																																
Pole	Typ																																										
<code>POS</code>	String																																										
<code>index</code>	Integer																																										
<code>ner</code>	String																																										
<code>lemma</code>	String																																										
<code>position</code>	Integer																																										
<code>comparison_type</code>	Integer																																										
<code>token_type</code>	Integer																																										
<code>created_at</code>	DateTime																																										
<code>updated_at</code>	DateTime																																										

Obr. 15: Model kolekcie structures

4.6.5 Kolekcia rules

Rules je kolekcia, do ktorej sa ukladajú pravidla na vytvorenie poznámok z viet. Vďaka databázovému modelu na Obr. 11 a prepojeniam medzi kolekciami je táto kolekcia minimalistická.

Skladá sa z dvoch polí. Pole *sentence_terminators* je zoznam čísel, ktoré reprezentujú koniec viet v poznámke. Referencujúce pole *structure_ref_id* odkazuje do kolekcie *structures* na štruktúru, ktorou sa má prípadná veta spracovať. Model kolekcie *rules* je vyjadrený Obr. 16.

Pole *sentence_terminators* zväčša obsahuje jeden záznam. Napríklad pri vete „*The president of the Slovak Republic is Andrej Kiska.*” a poznámke z tejto vety v tvaru „*President is Kiska.*” bude obsahovať jeden záznam: 3. Číslo 3, lebo koniec vety, v tomto prípade bodka, sa nachádza na tretej pozícii spomedzi tokenov vo vete. Číslovanie pozícii začína od nuly. V prípade ak veta je súvetie, zložené z viacerých jednoduchých viet, môže pole *sentence_terminators* obsahovať viacero záznamov, ak napríklad chceme z každej jednoduchej vety súvetia získať zjedno- dušenú vetu a vytvoriť tak zloženú poznámku, skladajúcu sa zo zjednodušených viet.

Pole	Typ
<i>_id</i>	ObjectId
<i>sentence_terminators</i>	Array of Integers
<i>structure_ref_id</i>	ObjectId
<i>created_at</i>	DateTime
<i>updated_at</i>	DateTime

Obr. 16: Model kolekcie *rules*

4.6.6 Kolekcia and rules

Posledná kolekcia uchováva pravidlá pre spracovanie vety a vytvorenie viacnásobnej poznámky z vety. Táto kolekcia je veľmi podobná kolekcií *rules* a obsahuje rovnaké polia doplnené o ďalšie špecifické pole.

Špecifické pole, o ktoré je kolekcia rozšírená oproti kolekcií *rules* je celočíselné pole *set_position*. Toto pole uchováva pozíciu množiny vo viacnásobnej poznámke. Model kolekcie je vyobrazený na Obr. 17.

Pole	Typ
<i>_id</i>	ObjectId
<i>sentence_terminators</i>	Array of Integers
<i>set_position</i>	Integer
<i>structure_ref_id</i>	ObjectId
<i>created_at</i>	DateTime
<i>updated_at</i>	DateTime

Obr. 17: Model kolekcie and rules

4.6.7 Zhrnutie kolekcií

Pri návrhu databázového modelu a kolekcií sme vychádzali z princípu jednoduchých kolekcií so zoskupením súvisiacich dát a oddelenia ich od zvyšku. Vďaka využívaniu viacerých, medzi sebou prepojených, kolekcií sme zabezpečili neduplikovanie dát, jednoduché vyhľadanie, napríklad viet ku článku a iné. Okrem toho nám tento model umožňuje ďalšiu funkcionality, ako napríklad aplikovanie jedného pravidla na viacero viet so zhodnou štruktúrou. Oddelenie dát do samostatných kolekcií nám uľahčuje aj prípadne neskôr rozšírenie databázového modelu alebo zmenu konkrétnych kolekcií. Taktiež uľahčuje prípadné klastrovanie databázy, ak by bolo nutné, keďže každá kolekcia by mohla byť na samostatnom serveri.

4.7 Zhrnutie

Systém dokáže vytvoriť poznámku z viet na základe pravidla. Pravidlo je tvorené primárne zo závislostí, značiek slovných druhov a typov názvoslovnych entít. Závislostí majú viacero využití pri tvorbe poznámok, hlavné z nich sú jednoznačná identifikácia informácie a pravidlo závisle od štruktúry vety. Z toho vyplýva,

že pravidlo je aplikovateľné na viacero viet s rovnakou štruktúrou. Štruktúru si vieme reprezentovať stromom alebo priamo vo vete. Informácie o spracovaných článkoch, vetách a vytvorených poznámkach a pravidlách sa ukladajú do textovej databázy s dôkladne navrhnutým modelom.

5 Systém na tvorbu poznámok

Pri implementácii systému na tvorbu poznámok vyberáme konkrétnu textovú databázu a hlavný nástroj na podporu spracovania prirodzeného jazyka. Riešime fundamentálne princípy používania pravidiel na tvorbu poznámok, ako vyhľadanie, aplikovanie, vytvorenie a úprava pravidla.

5.1 Použité technológie

Systém je implementovaný v programovacom jazyku C# a na grafické rozhranie je použitý framework WinForms. Postavený je nad nástrojom StanfordNLP (bližšie opísaný v časti 2.2.2 StanfordNLP), ktorý umožňuje jednoduchým spôsobom získať esenciálne informácie pre náš systém ohľadne textov, ako závislostí slov vo vetách, značky slovných druhov, názvoslovné entity, indexy a lemy slov. StanfordNLP je pomocou knižnice IKVM sprístupnený z jazyka Java do balíka Stanford.NLP.CoreNLP v jazyku C#. V systéme je použitá verzia 3.5.2 tohto nástroja aj knižnice Stanford.NLP.CoreNLP, spolu so zdrojovými kódmi modelov z originálneho nástroja. Databázová vrstva systému je implementovaná pomocou textovej databázy MongoDB, ktorá uľahčuje narábanie s textom a využíva vlastný dopytovací jazyk [8]. Na komunikáciu medzi databázou a systémom sa používa knižnica MongoDB.Driver a na prácu s databázovými štruktúrami, ako sú dokumenty, je potrebná knižnica MongoDB.Bson. Knižnica HtmlAgilityPack je využívaná na spracovávanie HTML kódu pri získavaní vstupných článkov priamo z webovej stránky.

5.2 Manažment dát

Pre vytvorenie poznámky z vety potrebujeme pravidlo, ktoré sa na vetu aplikuje. Aby sa vytvorila zodpovedajúca poznámka z vety, je nutné použiť vhodné pravidlo. Ak spracovávame doposiaľ nespracovanú vetu, je potrebné nájsť vhodné pravidlo na základe podobnosti spracovávanej vety so spracovanými vetami. Pri extrakcii informácií z vety daným pravidlom, s cieľom vytvorenia poznámky, sa musia vybrať správne informácie. Extrakcia musí fungovať pri udržaní dostatoč-

nej všeobecnosti, aby sa dané pravidlo dalo aplikovať na viacero viet s rovnakou štruktúrou, ale odlišným obsahom.

5.2.1 Vyhladanie pravidla

Pri spracovávaní vety, pred vytvorením poznámky, aplikovateľné pravidlo musí byť vyhľadané v databáze. Vyhladá sa v databáze veta, ktorej štruktúra korešponduje so štruktúrou spracovávanej vety. Štruktúry oboch alebo viacerých viet musia obsahovať rovnakú množinu závislostí. To znamená rovnaký počet záznamov a záznamy s rovnakými názvami vzťahov závislostí v zozname dát štruktúry.

Podobná alebo zhodná veta je vyhľadaná, ak hlavná podmienka je splnená. Avšak, splnenie tejto podmienky nezaručí vyhľadanie len jednej, najpodobnejšej vety, ale môže vyhľadať viacero viet. V takom prípade sa vypočíta zhoda viet. Po určení zhody sa extrahuje pravidlo vety, s ktorou má spracovávaná veta najväčšiu zhodu.

Výpočet zhody viet

Zhoda viet pozostáva z troch častí:

- štrukturálna časť,
- obsahová časť,
- hodnotová časť.

Štrukturálna časť zhody odzrkadluje percentuálnu zhodu dvoch štruktúr. Pri tejto zhode zisťujeme, či štruktúry obsahujú tokeny závislostí s nadradenými značkami slovných druhov a ich konkrétny počet. Štrukturálna časť zhody znamená, že vety „*The president of the Slovak Republic is Andrej Kiska.*“ a „*Andrej Kiska is the president of the Slovak Republic.*“, ale aj „*Miloš Zeman is the president of the Czech Republic.*“ majú rovnakú štruktúru, bez ohľadu na hodnoty a pozície slov vo vete, pokiaľ obsahujú také iste závislosti s tokenmi s rovnakými nadradenými značkami slovných druhov. Určenie štrukturálnej zhody pozostáva z niekoľkých krokov. Najskôr sa separatne počíta zhoda nadradených značiek slovných druhov nadradeného a podradeného tokenu. Týmito krokmi sa určí, či veta obsahuje ľubovoľnú závislosť s rovnakou nadradenou značkou slovného druhu na ľubovoľnom

tokene. V nasledujúcom kroku sa určí úplná zhoda závislosti s nadradenými značkami slovných druhov, to znamená zistenie, či veta obsahuje ľubovoľnú závislosť s konkrétnymi značkami slovných druhov na nadradenom a zároveň podradenom tokene. V poslednom kroku sa zistuje zhoda počtu závislostí s rovnakými nadradenými značkami slovných druhov u nadradeného a podradeného tokenu.

Obsahová časť zhody zodpovedá percentuálnej zhode obsahu dvoch viet. Kontrolujú sa indexy slov, konkrétnie značky slovných druhov a názvoslovné entity. Pri obsahovej zhode majú vety „*The president of the Slovak Republic is Andrej Kiska.*” a „*The president of the Czech Republic is Miloš Zeman.*” obsahovú zhodu, bez ohľadu na konkrétnie slova na pozíciah vo vete, ak obsahujú rovnaké značky slovných druhov a reprezentujú ich zhodné názvoslovné entity. Výpočet obsahovej zhody sa skladá z viacerých krovok. Začína sa výpočtom zhôd značiek slovných druhov podradeného a nadradeného tokenu. Zhody indexov nadradeného a podradeného tokenu sú taktiež vypočítané separátne. Tak isto sa vypočítajú zhody aj názvoslovných entít. Tieto prvé kroky určia, či veta obsahuje ľubovoľnú závislosť s rovnakou značkou slovného druhu alebo indexom a ľubovoľnú závislosť s rovnakou názvoslovou entitou. V nasledujúcom kroku je určená polovičná zhoda závislostí. Polovičná zhoda závislosti je zhoda značky slovného druhu a indexu nadradeného alebo podradeného tokenu. Polovičná zhoda sa vypočíta rovnako aj pre názvoslovné entity. Nakoniec, v poslednom kroku, počítame počet úplne zhodných závislostí. Úplná zhoda závislosti je zhoda značky slovného druhu a indexu nadradeného, a zároveň podradeného tokenu. Tak isto sa vypočíta úplná zhoda závislostí aj pre názvoslovné entity.

Posledná časť zhody, hodnotová časť zhody, reprezentuje úplnú zhodu dvoch viet. Veta má hodnotovú časť zhody len s totožnou vetou.

Každý krok, pri výpočte všetkých časti zhody, má priradené ohodnotenie. Ak je podmienka v kroku vyhodnotená ako správna, ohodnotenie kroku je pripočítané do finálnej hodnoty. Finálna hodnota je percentuálne ohodnotenie zhody. Ohodnotenie krovok odzrkadľuje dôležitosť daného kroku vo výpočte presnej zhody, pričom závisí od počtu závislostí a krovok, tak že finálna zhoda nemôže presiahnuť hodnotu

100%. Pseudokód 1 Výpočet zhody viet zobrazuje pseudo algoritmus výpočtu zhody. Konkrétny príklad je zobrazený na Obr. 18

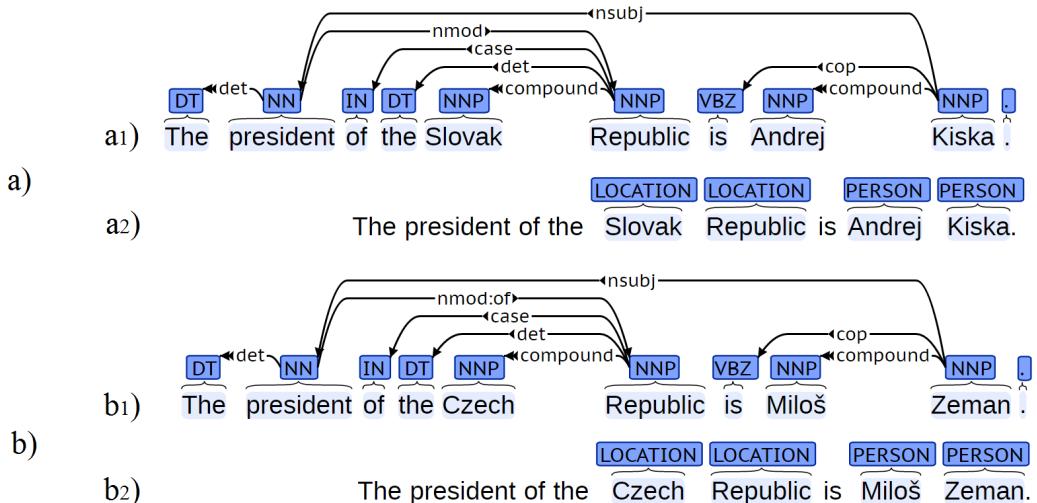
Algoritmus 1 Výpočet zhody viet

```

1: procedure VYPOCETZHODYVIET(spracovávanáVeta, zavislostiPorovnávanejVety)
2:   vypočítaj ohodnotenia krokov
3:   for all závislostí porovnávanej vety do
4:     for all závislostí spracovávanej vety do
5:       for all porovnania do
6:         if aplikujPorovnanie(spracovávanáVeta, porovnanie, závislosť) then
7:           do zhody na type porovnania pripočítaj ohodnotenie kroku

return zhoda

```


Obr. 18: Príklad určenia zhody viet

Predpokladajme situáciu z Obr. 18. V databáze máme uloženú spracovanú vetu *a* aj s pravidlom pre túto vetu. Spracovávame vetu *b*. Na časti *a1* Obr. 18 sú znázornené závislosti a na časti *a2* názvoslovné entity vety *a*. Na časti *b1* sú znázornené závislosti a na časti *b2* názvoslovné entity vety *b*. V tejto situácii potrebujeme vypočítať zhodu medzi vetami *a* a *b*.

Pri štrukturálnej časti zhody sa prechádza cez všetky závislosti vety *a*. Prvá závislosť je závislosť so vzťahom *DET* a nadadeným tokenom s nadadenou značkou

slovného druhu *NN* a podradeným tokenom s nadradenou značkou slovného druhu *DT*. V tom kroku sa pozrie, či veta *b* obsahuje ľubovoľnú závislosť s podradeným tokenom s nadradenou značkou slovného druhu *DT*. V ďalšom kroku, sa zistí, či veta *b* obsahuje ľubovoľnú závislosť s nadradeným tokenom s nadradenou značkou sloveného druhu *NN*. Môže to byť aj iná závislosť, ako tá z prvého kroku. Pokračuje sa zistením úplnej zhody závislostí. Určí sa, či veta *b* obsahuje ľubovoľnú závislosť s podradeným tokenom s nadradenou značkou slovného druhu práve *DT* a zároveň s nadradeným tokenom s nadradenou značkou slovného druhu *NN*. Takto sa iteruje cez všetky závislosti vety *a*. Na záver sa určí zhoda počtu závislostí s rovnakou štruktúrou. Napríklad veta *a* obsahuje práve dve závislosti, ktoré majú na podradenom tokene nadradenú značku slovitého druhu *DT* a na nadradenom tokene nadradenú značku slovného druhu *NN*. Zistí sa, či aj veta *b* obsahuje práve dve takéto závislostí.

Následne sa určuje obsahová časť zhody. Prvá závislosť vo vete *b* je so vzťahom *det*, nadradeným tokenom so značkou slovného druhu *NN* a indexom 1 a podradeným tokenom so značkou slovného druhu *DT* a indexom 0. Token slova *Slovak* má názvoslovnu entity typu *LOCATION - lokácia*. Ak slovo nemá vyobrazený typ názvoslovnej entity, znamená to, že má názvoslovnu entity typu *OTHER - ostatné*. V prvok kroku pri určovaní obsahovej časti zhody zistujeme, či veta *b* obsahuje závislosť so vzťahom *det* a tokenmi so značkou slovného druhu *NN* alebo *DT* a indexmi rovnými 0 alebo 1. Toto je separátny výpočet značiek slovných druhov a indexov. V tomto istom kroku sa tiež pozrie, či veta *b* obsahuje ľubovoľnú závislosť s podradeným tokenom s názvoslovnu entitou typu *ostatné* (názvoslovna entita tokenu *THE* vo vete *a*) a ľubovoľnú závislosť s nadradeným tokenom s názvoslovnu entitou typu *ostatné* (názvoslovna entita tokenu *president* vo vete *a*). V nasledujúcim kroku zistujeme, či veta *b* obsahuje závislosť so vzťahom *det* a nadradeným alebo podradeným tokenom so značkou slovného druhu *NN* a indexom 1 alebo značkou slovného druhu *DT* a indexom 0. Toto je polovičná zhoda. V poslednom kroku hľadáme vo vete *b* závislosť so vzťahom *det* a nadradeným tokenom práve so značkou slovného druhu *NN* a indexom 1 a zároveň podradeným tokenom práve so značkou slovného druhu *DT* a indexom 0. Zároveň v tomto kroku sa zistuje, či veta *b* obsahuje závislosť s podradeným

tokenom s názvoslovou entitou typu *ostatné* a zároveň s nadradeným tokenom s názvoslovou entitou typy *ostatné*. Iterácia pokračuje s nasledujúcou závislošťou, pokým sa nevyhodnotia všetky.

Pri určení hodnotovej časti zhody sa porovnajú texty „*The president of the Slovak Republic is Andrej Kiska.*“ a „*The president of the Czech Republic is Miloš Zeman.*“ a určí sa, či su zhodné.

Aplikovaním určenia zhody viet medzi vetami *a* a *b* zistíme, že veta *b* má štrukturálnu časť zhody s vetou *a* 100%. Tak isto má obsahovú časť zhody rovnú 100%. Hodnotová časť zhody je 0%.

Nadradená značka slovného druhu

Pod nadradenou značkou slovného druhu sa chápe značka slovného druhu zo-skupujúca množinu značiek slovných druhov, do ktorej značka slovného druhu patrí.

Napríklad značka slovného druhu VBD (Verb, past tense - sloveso v minulom čase) patrí medzi skupinu značiek slovných druhov slovies {VB, VBD, VBG, VBN, VBP, VBZ}. Z toho vyplýva, že nadradená značka slovného druhu *VBD* je VB (Verb - sloveso).

5.2.2 Aplikovanie pravidla

Procesom vyhľadania pravidla (vid. 5.2.1 Vyhľadanie pravidla) sme získali pravidlo na spracovanie vety. Aplikáciou pravidla na vetu vytvoríme poznámku.

Proces aplikovania pravidla na vetu s cieľom vytvorenia poznámky má viacero krokov. Pre všetky závislosti zo *zoznamu dát štruktúry* pravidla, príslušná závislosť je vyhľadaná v spracováanej vete. Pri vyhľadávaní príslušnej závislosti sa závislosti neporovnávajú, okrem iného, na základe značiek slovných druhov svojich tokenov, ale podľa nadradených značiek slovných druhov (vid. Nadradená značka slovného druhu na strane 36) svojich tokenov. Tento spôsob vyhľadávania nám umožňuje aplikovať jedno pravidlo na viacero viet, ako už bolo spomenuté v časti 4.3 Použitie závislostí pri tvorbe poznámok. Avšak, môže to spôsobiť vy-

hľadanie viac ako jednej príslušnej závislosti. Preto musí byť vypočítaná zhoda závislostí. Po vypočítaní zhody závislostí a získaní závislosti s najväčšou zhodou, slovo korešpondujúce s tokenom, ktorý sa má z danej závislosti vybrať, sa pridá do poznámky na pozíciu pozície závislosti. Po spracovaní všetkých závislostí, posledné minoritné úpravy sú vykonané nad poznámkou, ako rozdelenie na viaceru viet, ak tak určovalo pravidlo, kapitalizácia prvých písmen viet poznámky a iné. Pseudokód aplikovania pravidla na vetu s cieľom vytvoriť poznámku je zobrazený na algoritme 2 Aplikovanie pravidla.

Algoritmus 2 Aplikovanie pravidla

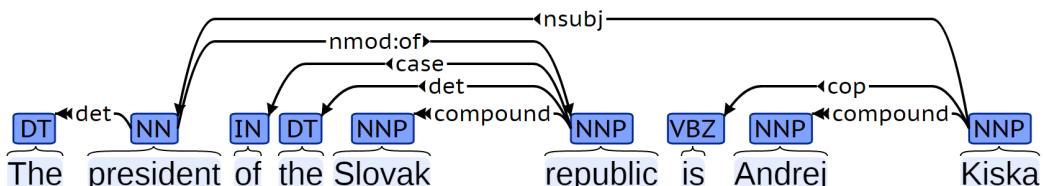
```
1: procedure APLIKUJPRAVIDLO(veta, pravidlo)
2:   poznámka  $\leftarrow$  vytvor prázdnu poznámku
3:   for all závislostí v pravidle do
4:     závislost  $\leftarrow$  nájdíZávislosť(veta, závislost pravidla)
5:     if závislost existuje then
6:       pridaj závislost do poznámky
7:     rozdel poznámku na vety podľa pravidla
return poznámka
```

Pre vetu „*The president of the Slovak republic is Andrej Kiska.*“ nám nástroj Stanford CoreNLP poskytne závislostí vyobrazené na Obr. 19. Ak na túto vetu aplikujeme pravidlo so štruktúrou v tvare zobrazenej na Obr. 20, výsledná poznámka bude „*President is Kiska.*“.

Aplikovanie pravidla prebieha nasledovným spôsobom. Prechádzajú sa všetky závislosti v štruktúre pravidla. Prvá závislosť v štruktúre pravidla je závislosť so vzťahom *nsubj* na pozícii jedna a podradeným korešpondujúcim tokenom. Má podradený token so značkou slovného druhu *NN*, typom názvoslovnej entity *OTHER - ostatné*, lemom *President* a indexom dva. Nadradený token má značku slovného druhu *NNP*, názvoslovnú entitu *PERSON - osoba*, lemu *Kiska* a index deväť. Takáto závislosť sa vyhľadá v štruktúre vety medzi závislosťami na Obr. 19. Závislosti sa vyhľadávajú podľa zhody všetkých informácií o ich tokenoch a vzťahu medzi nimi. Ak pre danú závislosť vyhovuje viacero závislostí, pomocou výpočtu zhody závislostí vyberieme tú s najväčšou zhodou. V tomto prípade vidíme, že vyhovujúca závislosť je len jedna a to prvá závislosť *nsubj* medzi slovom na druhej pozícii *president* a posledným slovom, na deviatej pozícii *Kiska*.

Z tejto závislosti sa zoberie podradený token, keďže tak určuje pravidlo v stĺpci *typ tokenu*. Slovo *president* sa pridá do poznámky na pozíciu jedna. Rovnako sa prechádzajú a spracujú všetky závislosti v štruktúre pravidla a podľa nich sa extrahuje slovo z vety a pridá do poznámky.

Obr. 19: Závislostí jednoduchej vety

Konce viet	Závislostí																			
	Vzťah	Pozícia	Porovnanie	Typ tokenu	Tokeny															
3	nsubj	1	-	podradený	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Typ</th><th>POS</th><th>NER</th><th>Lemma</th><th>Index</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>nadradený</td><td>NNP</td><td>PERSON</td><td>Kiska</td><td>9</td></tr> <tr> <td>podradený</td><td>NN</td><td>OTHER</td><td>President</td><td>2</td></tr> </tbody> </table>	Typ	POS	NER	Lemma	Index	nadradený	NNP	PERSON	Kiska	9	podradený	NN	OTHER	President	2
Typ	POS	NER	Lemma	Index																
nadradený	NNP	PERSON	Kiska	9																
podradený	NN	OTHER	President	2																
nsubj	8	-	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Typ</th><th>POS</th><th>NER</th><th>Lemma</th><th>Index</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>nadradený</td><td>NNP</td><td>PERSON</td><td>Kiska</td><td>9</td></tr> <tr> <td>podradený</td><td>NN</td><td>OTHER</td><td>President</td><td>2</td></tr> </tbody> </table>	Typ	POS	NER	Lemma	Index	nadradený	NNP	PERSON	Kiska	9	podradený	NN	OTHER	President	2		
Typ	POS	NER	Lemma	Index																
nadradený	NNP	PERSON	Kiska	9																
podradený	NN	OTHER	President	2																
cop	6	-	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Typ</th><th>POS</th><th>NER</th><th>Lemma</th><th>Index</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>nadradený</td><td>NNP</td><td>PERSON</td><td>Kiska</td><td>9</td></tr> <tr> <td>podradený</td><td>VBZ</td><td>OTHER</td><td>be</td><td>7</td></tr> </tbody> </table>	Typ	POS	NER	Lemma	Index	nadradený	NNP	PERSON	Kiska	9	podradený	VBZ	OTHER	be	7		
Typ	POS	NER	Lemma	Index																
nadradený	NNP	PERSON	Kiska	9																
podradený	VBZ	OTHER	be	7																

Obr. 20: Príklad štruktúry pravidla

Výpočet zhody závislostí

Princíp výpočtu zhody závislostí je veľmi podobný s výpočtom zhody viet zo sekcie 5.2.1 Vyhľadanie pravidla. Porovnávajú sa vždy nadradené aj podradené tokeny. Porovnanie má niekoľko krokov. Začína sa s porovnaním značiek slovných druhov. Pokračuje sa názvoslovou entitou, indexom, lemom a nakoniec sa porovnáva vzdialenosť pozícii tokenov vo vete. Každý krok je príslušne ohodnotený a ak porovnanie bolo úspešné, ohodnotenie sa pripočítá k finálnej hodnote reprezentujúcej percentuálnu zhodu závislostí.

5.2.3 Vytvorenie pravidla

Ak nám proces vyhľadania pravidla nevyhľadal žiadne pravidlo, znamená to, že sme doposiaľ nespracovávali takú istú alebo podobnú vetu. V tomto prípade sú

použité statické pravidlá na spracovanie vety a výstupom bude poznámka.

Zo závislostí pôvodnej vety a informácií o ich tokenoch sa vytvorí nový záznam o štruktúre pôvodnej vety. Tak isto sa vytvorí aj nový záznam o štruktúre poznámky. Z poznámky sa vytvorí záznam o novej poznámke a následne sa z nej vytvorí zoznam koncov viet. Tento zoznam spolu so štruktúrou poznámky vytvorí záznam nového pravidla. Z pôvodnej vety sa vytvorí záznam o vete a prepojí sa so štruktúrou pôvodnej vety, článkom, ktorý obsahoval danú vetu a pravidlom, ktoré bolo vytvorené a použité a s poznámkou, ktorá vznikla z vety. Týmto vznikne nové pravidlo na spracovanie takej istej alebo podobnej vety ako sme práve spracovali.

5.2.4 Úprava pravidla

Systém umožňuje používateľovi upraviť vytvorenú poznámku. Tá sa da upraviť z množiny slov pôvodnej vety, pričom sa dajú ľubovoľne usporiadat a definovať ľubovoľný počet viet, na ktoré poznámku rozdeliť. Úpravou poznámky sa systém „naučí“ nové pravidlo alebo upraví existujúce pravidlo. Ktorá z týchto dvoch akcií sa vykoná sa rozhoduje podľa zhody, ktorá bola určená pri spracovávaní pôvodnej vety poznámky.

Ak je štrukturálna časť zhody menšia ako 100%, tým pádom aj obsahová a hodnotová zhoda je pod 100%, tak sa systém naučí nové pravidlo. Znamená to, že systém doposiaľ nespracovával vetu s rovnakou štruktúrou, a tak použil pravidlo podľa vety s najpodobnejšou štruktúrou a po úprave poznámky sa naučí, ako spracovať vetu s danou štruktúrou.

V prípade, že štrukturálna časť zhody je 100%, ale obsahová nie je úplná a tým pádom ani hodnotová, znamená to, že systém spracoval vetu s rovnakou štruktúrou, ale iným obsahom. V tomto prípade systém pozná ako spracovať vetu s danou štruktúrou, takže sa štruktúra pravidla upraví podľa vykonaných zmien. Vytvorí sa nový záznam o poznámke a aj o pôvodnej vete a prepoja sa na upravené pravidlo, pomocou ktorého bude systém vedieť spracovať viaceru viet.

Pri 100% štrukturálnej, obsahovej aj hodnotovej časti zhody, systém spracoval identickú vetu, akú už v minulosti spracoval. Preto sa zmeny na vytvorennej poznámke prejavia pri upravení pravidla. Tak isto sa upraví aj vytvorená poznámka, aby reflektovala vykonané zmeny.

5.3 Zhrnutie

Databázová vrstva nášho systému je implementovaná pomocou textovej databázy MongoDB. Ako hlavný nástroj na podporu spracovania prirodzeného jazyka využíva nástroj StanfordNLP, pre jednoduché získanie esenciálnych informácií o textoch. V procese vyhľadania pravidla je potrebné určiť zhodu štruktúry spracovávanej vety so štruktúrami viet v databáze, z dôvodu vyhľadania najvyhovujúcejšieho pravidla. Určenie zhody sa delí na tri časti, a to štrukturálna, obsahová a hodnotová. Pri aplikovaní pravidla sa počíta zhoda závislostí, kvôli udržaniu dostatočnej všeobecnosti pravidla. Po vytvorení poznámky je používateľ schopný si danú poznámku upraviť podľa vlastných predstáv a systém sa naučí nové, alebo upraví existujúce pravidlo, ako spracovať vetu, z ktorej poznámka vznikla.

6 Experiments

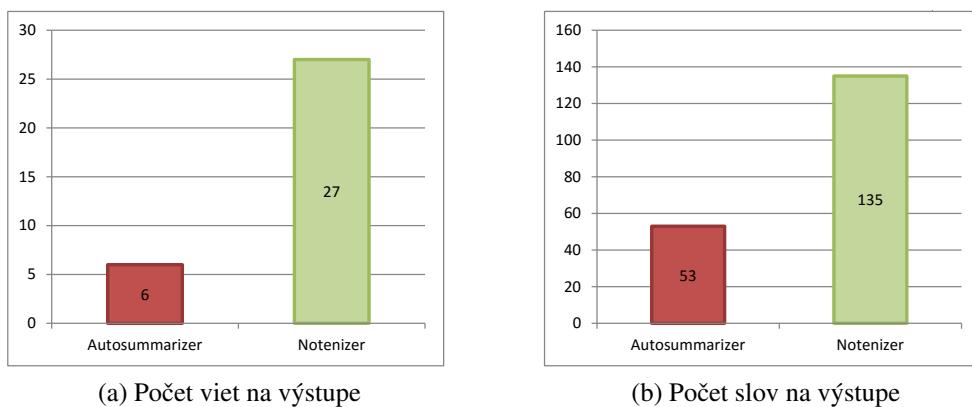
Na systéme boli vykonané tri experimenty. V prvom experimente bol systém porovnaný so systémom na sumarizáciu textu. Druhý experiment overoval použitie pravidiel na základe štruktúry viet. Posledný bol používateľský experiment, počas ktorého bol náš systém testovaný reálnymi používateľmi.

6.1 Porovnanie systému

V prvom experimente sme náš systém použili na spracovanie troch článkov z wikipádie¹². Výsledky sme porovnali s Autosummarizer¹³, systémom zameraným na sumarizáciu textu, využívajúci extrakčnú sumarizáciu. Články obsahovali spolu 27 viet a 294 slov.

6.1.1 Výsledky

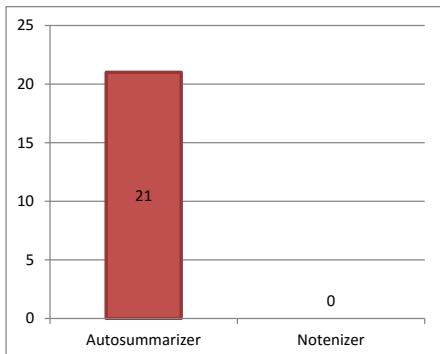
Porovnali sme počty viet a slov na výstupe systémov. Počty sú na Obr. 21. V časti *a* je zobrazený počet viet a v časti *b* je počet slov. V druhej časti porovnania sme sa zamerali na prístup systémov k spracovaniu viet a slov. Na Obr. 22 v časti *a* je zobrazený počet viet, ktoré systémy nespracovali a v časti *b* je priemerný počet eliminovaných irrelevantných slov vo výslednej vete.

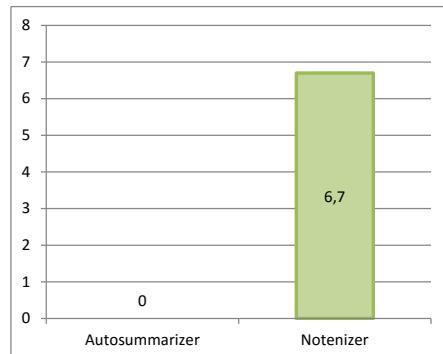
Obr. 21: Výstupy porovnaných systémov

¹²www.simple.wikipedia.org

¹³www.autosummarizer.com

(a) Počet nespracovaných viet

(b) Priemerný počet eliminovaných irelevantných slov vo výslednej vete

Obr. 22: Spracovanie informácií porovnanými systémami

6.1.2 Vyhodnotenie porovnania

Autosummarizer systém dosahoval lepšie výsledky v menšom počte viet a slov na výstupe, ale kvôli tomu vynechal veľa relevantných informácií. Náš systém na výstupe zobrazoval väčšie množstvo slov a viet, avšak spracoval všetky vety a eliminoval z nich irrelevantné informácie, slová.

6.2 Použitie pravidiel

Otestovali sme aplikovateľnosť pravidiel závislých od štruktúry vety. Pri spracovaní 340 viet z tridsiatich článkov bolo potrebné vytvoriť a použiť 263 pravidiel. Z toho vyplýva, že pri 77 vetách bolo aplikované pravidlo na základe štruktúry vety a nebolo potrebné vytvárať nové. To predstavuje približne 22,65% všetkých viet, čím sa nám podarilo práve takéto množstvo pravidiel ušetriť.

6.3 Používateľský experiment

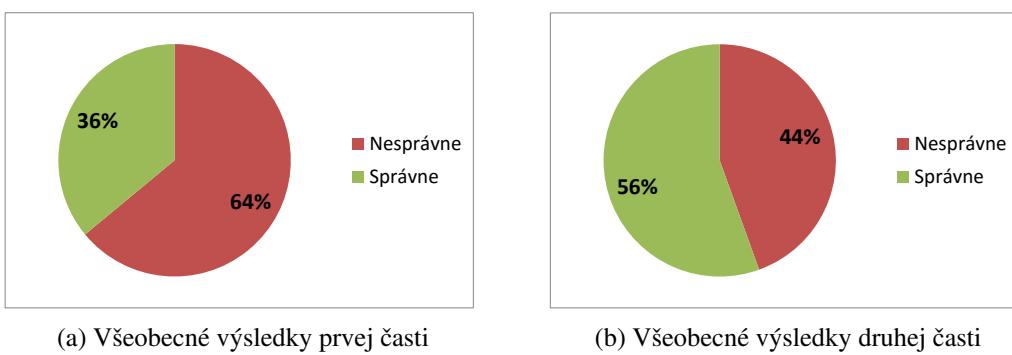
Na používateľskom experimente sa zúčastnilo pätnásť študentov, ktorí v systéme spracovali článok a získali z neho poznámky. Množina článkov experimentu pozozávala z článkov z wikipédie¹⁴ o štátach z Európy. Účastník experimentu si zvolil článok, ktorý sa následne spracoval. Experiment sa skladal z dvoch časťí.

¹⁴www.simple.wikipedia.org

V prvej časti sa článok vybraný účastníkom spracoval nad databázou, ktorá obsahovala počet pravidiel z piatich vopred spracovaných článkov. V druhej časti sa ten istý článok spracoval nad databázou s tridsiatimi vopred spracovanými článkami. Účastník v oboch častiach experimentu vytvorené poznámky z viet článku ohodnotil, prípadne upravil. Všetci účastníci testovali systém nad databázami s rovnakými dátami. Počas experimentu bolo spracovaných pätnásť článkov s 236 vetami.

6.3.1 Výsledky

Na Obr. 23 sú zobrazené pomery správnych a nesprávnych vytvorených poznámok. Na časti *a* tohto obrázka vidno pomer pri spracovaní článku v prvej časti experimentu a v časti *b* je pomer z druhej časti experimentu.

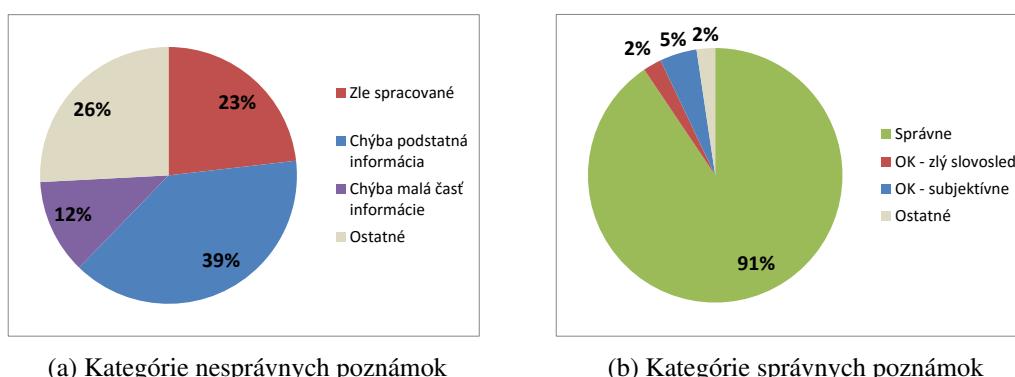
Obr. 23: Porovnanie všeobecných výsledkov oboch časti experimentu

Správne aj nesprávne poznámky boli podľa hodnotení účastníkov kategorizované do štrnástich kategórií. Najpočetnejšie z nich sú pre nesprávne poznámky *zlé spracované, chýba podstatná informácia, chýba mala časť informácie* a pre správne poznámky sú to *správne, OK - zlý slovosled, OK - subjektívne*.

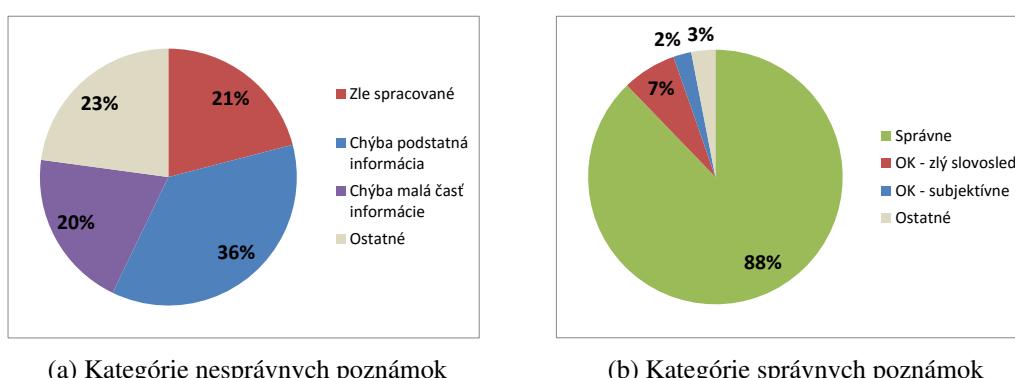
Zle spracované znamená, že systém zle spracoval vetu a vytvorená poznámka neobsahovala takmer žiadnu informáciu a nedávala zmysel. V kategórií *chýba podstatná informácia* sú zaradené poznámky, ktoré boli korektne vytvorené, avšak chýbala v nich podstatná informácia z vety potrebná na jej pochopenie. V poznámkach, ktoré obsahovali veľkú časť podstatnej informácie, prípadne celú podstatnú informáciu, ale chýbala v nej malá časť informácie z pôvodnej vety potrebná na

to, aby sa dala považovať za správnu poznámku, boli zaradené do kategórie *chýba mala časť informácie*. Do kategórie *správne* boli zaradené poznámky, ktoré boli správne vytvorené. Kategória *OK - zlý slovosled* obsahuje poznámky, ktoré obsahovali celú podstatnú informáciu z vety, ale slovosled vety bol zlý. Poznámky, ktoré boli označené za správne, ale účastník sa vyjadril, že si vie predstaviť, že pre niekoho by daná poznámka nemusela byť správna, boli zaradené do kategórie *OK - subjektívne*.

Na Obr. 24 a Obr. 25 sú zobrazené percentuálne zastúpenia kategórií pri prvej a druhej časti experimentu, v tomto poradí.

Obr. 24: Detailné výsledky prvej časti experimentu

Obr. 25: Detailné výsledky druhej časti experimentu

6.3.2 Vyhodnotenie experimentu

Tvorba vychovujúcich poznámok je subjektívna aktivita a preto hodnotenia účastníkov experimentu boli subjektívne a ovplyvnené ich predstavou o tvorbe poznámok. Avšak subjektívne hodnotenia boli objektívne roztriedené do kategórií a vyhodnotené. Z výsledkov je vidno 20% zlepšenie z pohľadu počtu správne vytvorených poznámok pri použití databázy s väčším počtom pravidiel. V druhej časti je oproti prvej časti znížený počet zle spracovaných poznámok a poznámok, v ktorých chýbala podstatná informácia. Zväčšilo sa percentuálne zastúpenie kategórie *chýba mala časť informácie*, čo naznačuje zlepšenie aj v prípade nesprávne vytvorených poznámok. V správne vytvorených poznámkach je v druhej časti väčšie percentuálne zastúpenie kategórie *OK - zlý slovosled* oproti prvej časti. Taktiež nastali situácie kedy poznámka v prvej časti bola vytvorená správne a v druhej časti nesprávne. Spomenuté zhoršenia druhej časti oproti prvej súvisia s veľkou všeobecnosťou pravidla. Pravidlo sa aplikuje na vetu s rovnakou štruktúrou, ale rovnaká štruktúra môže mať viacero rôznych spracovaní.

80% účastníkov experimentu podalo pozitívnu spätnú väzbu a vyjadrilo sa, že by takýto alebo podobný systém na tvorbu poznámok používali.

6.4 Zhrnutie

Na systéme boli vykonané tri experimenty. V prvom experimente sme náš systém porovnali so systémom Autosummarizer, ktorý sa špecializuje na sumarizáciu textu. Z tohto experimentu sa ukázalo, že náš systém posiela na výstup viacero viet a slov ako porovnávaný systém, čo môže mať za dôsledok veľké množstvo dát na výstupe pri rozsiahlejších článkoch. Na druhej strane náš systém spracoval všetky vety a eliminoval v nich irrelevantné informácie. Druhý systém vynechal vety pri spracovávaní a tak isto neeliminoval irrelevantné informácie z viet.

Druhým experimentom sme dokázali, že pravidlá sú dostatočne všeobecné, aby sa dali použiť na viacero viet s rovnakou štruktúrou. Tým sa nám podarilo ušetriť podstatnú časť prípadných pravidiel, ktoré by systém musel vytvoriť, ak by pre každú vetu potreboval samostatné pravidlo.

Pomocou používateľského experimentu sme overili systémovú závislosť od počtu pravidiel. Čím viac pravidiel má systém k dispozícii, tým kvalitnejšie spra-

cováva vety, vytvára lepšie poznámky a stáva sa viac personalizovaný pre používateľa. Zaznamenali sme podstatné zlepšenie pri použití väčšieho množstva pravidiel v systéme. Z experimentu vyplynulo, že aj keď je poznámka spracovaná nesprávne, neznamená to, že je úplne nepoužiteľná pre používateľa. V podstatnej časti nesprávne vytvorených poznámok chýbala iba mala časť informácie z vety na to, aby bola úplne pochopiteľná a použiteľná pre používateľa. Počas experimentu sme odhalili situácie, kedy sa veta pri menšom počte pravidiel spracovala správne a pri väčšom počte nesprávne. Za dôsledok to má veľká všeobecnosť pravidla a je potrebné, aby bolo viac reštriktívne.

7 Zhodnotenie

V práci sme zanalyzovali spracovanie prirodzeného jazyka, pričom sme sa zamerali na oblasti dôležité z hľadiska spracovania učebných textov. Vyskúšali a otestovali sme nástroje na spracovanie prirodzeného jazyka a nástroje na správu paralelných textov. Navrhli sme systém na spracovanie učebných textov. Systém vytvára poznámky z viet vstupného textu podľa pravidiel. Pravidlo určuje ako danú vetu spracovať, ktoré informácie sú podstatné a je naviazané na štruktúru vety. Tým sme zabezpečili, že jedno pravidlo je aplikovateľné na viacero podobných viet. Pravidlo sa skladá z viacerých informácií, ale najmä zo závislostí slov vo vete. Ak veta obsahuje spojku a alebo informácie oddelené čiarkami, dokáže z nej vytvoriť viacnásobnú poznámku. Štruktúru vieme reprezentovať stromom alebo priamo vo vete. Okrem tvorby poznámok systém určuje názvoslovné entity deviatich kategórií. Databázový model využíva textovú databázu. Pri návrhu databázového modelu sme vychádzali z princípu jednoduchých kolekcií so zoskupením súvisiacich dát a oddelenia ich od zvyšku.

Navrhnutý systém sme implementovali s využitím textovej databázy MongoDB a nástroja StanfordNLP na spracovanie prirodzeného jazyka a získania esenciálnych informácií pre náš systém, ako závislosti, značky slovných druhov, názvoslovné entity a ďalšie. Pri implementácii sme vyriešili fundamentálne otázky o práci s pravidlami, ktoré sú vyhľadanie, aplikovanie, vytvorenie a úprava pravidla. Pri vyhľadaní aplikovateľného pravidla sa určuje zhoda spracovávanej vety a viet v databáze. Zhoda sa skladá zo štrukturálnej, obsahovej a hodnotovej časti. V procese aplikovania pravidla a vytvorenia poznámky sa určuje zhoda závislostí pre udržanie dostatočnej všeobecnosti pravidla. Vytvorenú poznámku dokáže používateľ interaktívne upraviť, čím určuje, ktoré informácie sú pre neho relevantné.

Na systéme sme vykonali tri experimenty. V prvom experimente sme systém porovnali so systémom na sumarizáciu textu. Zistili sme, že náš systém spracováva všetky vety a eliminuje priemerne väčší počet irrelevantných slov za cenu väčšieho počtu výstupných informácií. Pri druhom experimente sme overovali použitie pravidiel na viacero viet s rovnakou štruktúrou. Potvrdilo sa použitie už existujúcich pravidiel pre približne 22,65% viet. V posledom používateľskom experimente sme verifikovali zlepšenie systému pri použití väčšej východiskovej množiny pra-

vidiel. Taktiež sa nám podarilo odhaliť chyby súvisiace s veľkou všeobecnosťou pravidla a zistíť, že medzi študentami je veľký dopyt po podobnom systéme.

O systéme sme publikovali článok a následne ho na konferencii IIT.SRC prezentovali. Dostali sme viacero pozitívnych ohlasov, dobrých nápadov a pripomienok, z ktorých niektoré sa nám podarilo zapracovať.

Systém pracuje spoločne pre anglický jazyk.

7.1 Možnosti rozšírenia systému

Systém ponúka priestor na jeho ďalší vývoj. Dostupných je niekoľko oblastí, v ktorých je možné ho ďalej rozvíjať.

Aby bolo vytváranie poznámok čo najefektívnejšie, je potrebné vstupný text predspracovať. Elimináciou nepodstatných častí textu, konkrétnie viet, by sa výrazne zredukoval počet viet, ktoré musí systém alebo používateľ spracovať. Eliminácia nepodstatných viet by sa nemusela vykonávať známymi algoritmami, ale mohla by sa vykonávať napríklad na základe klúčových slov v poznámkach. Podľa toho, ako by si používateľ upravoval poznámky a tým definoval pravidla, by sa systém vedel naučiť podľa výskytu klúčových slov v poznámkach, ktoré informácie sú pre používateľa dôležité. Na základe toho by vedel určiť dôležitosť vety pre používateľa a eliminovať ju ak by nevyhovovala rozmedziiu, ktoré by stanovovalo, ktoré vety eliminovať, a ktoré nie.

Ďalšou oblastou rozvoja by mohlo byť definovanie si vlastných závislostí. Vďaka vlastným závislostiam by neboli systém odkázaný na závislosť slov vo vete a hľadaní vzoru vo vetách na vytvorenie poznámky. Mohol by byť modifikovaný na hľadanie iných vzorov, napríklad vo vetách.

Bolo by potrebné nastaviť pravidlu väčšiu špecifickosť, aby nebolo závisle iba od štruktúry, ale aj od obsahovej časti vety. Pri hľadaní správnej miery závislosti od obsahovej časti treba vziať do úvahy, aby pravidlo ostalo dostatočne všeobecné a aplikovateľné na viacero viet, zatiaľ čo by bolo dostatočne špecifické na to, aby nezmenilo tvorbu poznámok nie veľmi podobných viet.

Zoznam použitej literatúry

- [1] James F. Allen. Natural language processing. In *Encyclopedia of Computer Science*, pages 1218–1222. John Wiley and Sons Ltd., Chichester, UK, 2003.
- [2] Akshar Bharati and Vineet Chaitanya. *Natural language processing: A Paninian perspective*. Prentice Hall of India, New Delhi, 2004.
- [3] Volha Bryl, Claudio Giuliano, Luciano Serafini, and Katerina Tymoshenko. Supporting natural language processing with background knowledge: Co-reference resolution case. In *9th International Semantic Web Conference (ISWC2010)*, November 2010.
- [4] Marie catherine De Marneffe and Christopher D. Manning. Stanford typed dependencies manual, 2008.
- [5] Ronan Collobert, Jason Weston, Léon Bottou, Michael Karlen, Koray Kavukcuoglu, and Pavel Kuksa. Natural language processing (almost) from scratch. *Journal of Machine Learning Research*, 12:2493–2537, 2011.
- [6] C. Gyorodi, R. Gyorodi, G. Pecherle, and A. Olah. A comparative study: Mongodb vs. mysql. In *Engineering of Modern Electric Systems (EMES), 2015 13th International Conference on*, pages 1–6, June 2015.
- [7] David Maier. *The Theory of Relational Databases*. Computer Science Press, 1983.
- [8] Ameya Nayak, Anil Poriya, and Dikshay Poojary. Article: Type of nosql databases and its comparison with relational databases. *International Journal of Applied Information Systems*, 5(4):16–19, March 2013. Published by Foundation of Computer Science, New York, USA.
- [9] Preeti and BrahmaleenKaurSidhu. Natural language processing. *Int.J.Computer Technology & Applications*, 2013.